

**TURUN
YLIOPISTO**

Kielletyn viinan jäljillä

Viinan paikat Porissa kieltolain vuosina 1919-1932

Kulttuuriperinnön tutkimus
pro gradu -tutkielma

Milla Hautaoja
28.4.2021
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen tutkinto-ohjelma, kulttuuriperinnön tutkimus

Milla Hautaoja

Kielletyn viinan jäljillä. Viinan paikat Porissa kieltolain vuosina 1919-1932.

57 sivua

Suomessa oli vuosina 1919-1932 voimassa kieltolaki, joka kielsi kaikkien yli kaksi tilavuusprosenttia sisältäviä etyylialkoholien valmistuksen, kuljetuksen, hallussapidon sekä käytön. Laki säädettiin raitistamaan Suomen kansa, joka nähtiin juoppona. Kansa ei yrityksestä huolimatta raitistunut vaan alkoholin käyttö lisääntyi merkittävästi. Alkoholin salakuljetuksen ympärille syntyi laajalti verkostoitunutta järjestäytynyttä rikollisuutta. Suomalaiset valmistivat, kuljettivat, säilyttivät, myivät ja nautiskelivat viinaa enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Kansa ei kunnioittanut lakia ja sen valvonta muuttui lähes mahdottomaksi.

Perehdyn tutkimuksessani Suomessa vuosina 1919–1932 vallalla olleeseen kieltolakiin ja sen ilmenemiseen Porissa. Esitän laittoman viinan keskeisimmät paikat Porissa ja tutkin viinan reittejä valmistuksesta kuljetukseen ja lopuksi tarjoiluun ja nautintaa. Kolme lukuani yhdistyy tuottajien, välittäjien ja käyttäjien välisellä vuorovaikutuksella. Tulkitsen myös aineistoni pohjalta ajankuvaa sekä aikalaisten suhtautumista kieltolakiin.

Tutkimuksen päälähteenä käytän Turun maakunta-arkistossa sijaitsevia Porin poliisilaitoksen etsiväosaston kuulusteluraportteja kieltolain vuosilta. Aineistoni kuuluvat alkoholin hallussapitoon liittyvät tapauksen mutta ei juopumusrikollisuus. Käsittelen kuulusteltavien ja mahdollisten todistajien kertomukset poliisin kirjaamista raporteista. Pidätettyjen ihmisten kertomukset auttavat hahmottamaan kaupungin luonnetta ja ajan henkeä sekä suhtautumista lakiin. Kaupunkitilan näkökulma on yksilöiden eli tässä tutkimuksessa kieltolain rikkojien näkökulmasta koettu kaupunki. Käytän lähteenä myös paikallislehtien uutisia kieltolain vuosilta sekä aiheeseen liittyviä valokuvia. Tutkimusmenetelmänä aineiston luvussa on mikrohistoriallinen näkökulma, jossa on pieni tarkastelumittakaava. Tutkimus on kvalitatiivinen eli tarkastelen aineistoa lähilukuna.

Pro gradu- työssäni perehdyn kieltolain ilmenemiseen Porissa. Tarkastelen esimerkkitapausten avulla laittoman viinan valmistusta, kuljetusta, myyntiä ja käyttöä. Pohdin poliisiraporttien pohjalta ilmiöitä ja aikalaisten suhdetta lakiin. Osoitan työssäni viinan valmistuspaikkoja, kuljetusreittejä ja myynti- sekä käyttöpaikkoja Porissa.

Asiasanat: Kieltolaki, Pori, rikollisuus, 1920-luku, alkoholikulttuuri.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Aiheen esittely	5
1.2	Suomalainen alkoholikulttuuri	6
1.3	Kielletty viina	8
1.4	Kieltolaki maailmalla	9
1.5	Pirtukaupunki	9
2	Aineistot ja metodit	17
2.1	Arkistot ja metodit	17
2.2	Kirjallisuus ja aiempi tutkimus	19
3	Valmistus	22
4	Kuljetus	28
4.1	Mereltä	28
4.2	Rautatiet	38
4.3	Maalta	41
5	Myynti ja käyttö	44
5.1	Tippakaupat	44
5.2	Salakapakat	44
5.3	Pirtutalot	47
6	Yhteenveto	51
	Lähteet	56

1 Johdanto

1.1 Aiheen esittely

Suomessa tuli voimaan kieltolaki vuonna 1919. Laki koski kaikkia yli kaksi tilavuusprosenttia sisältäviä etyylialkoholeja ja se kielsi niiden valmistuksen, kuljetuksen, hallussapidon sekä käytön. Alkoholia sai käyttää lääkinnällisiin, teknillisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin sekä kirkkoviininä. Valtio valmisti ja kuljetti ulkomailta yksinoikeudella alkoholia.¹ Kovasta yrityksestä huolimatta kansa ei raitistunut ja juoppoutta ei kitketty pois. Alkoholin käytön tiedetään lisääntyneen kieltolain voimaan tulon jälkeen merkittävästi. Suomen kansa ei arvostanut lakia, eikä pelännyt virkavaltaa tai rangaistuksia. Lain valvonta oli muuttunut lähes mahdottomaksi, eikä poliisin resurssit riittäneet. Suomalaiset valmistivat, kuljettivat, säilyttivät, myivät ja nautiskelivat viinaa enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Suomalaisen alkoholin käyttö lisääntyi ja raaistui, mikä lisäsi myös muuta rikollisuutta². Kieltolain rikkominen oli yleistä, mutta samalla myös muun muassa väkivaltarikollisuus lisääntyi. Suurimpana uhkana nähtiin kuitenkin kieltolain synnyttämä järjestäytynyt rikollisuus.³

Tavoitteenani tässä Poriin sijoittuvassa kaupunkitilan tutkimuksessa on esittää kieltolain ajan laittoman viinan keskeisimmät paikat. Tutkin pimeän viinan reittejä Porissa aloittaen valmistuksesta ja siirtyen kuljetukseen, myyntiin ja lopulta tarjoiluun sekä nautintaan. Ensimmäisessä luvussa kartoitan, missä Porissa on valmistettu laitonta viinaa. Huomioin kotipolttimot, kellarit ja pienet viinatehtaat. Valmistuksen jälkeen luonnollisesti tuote on kuljetettu ja myyty, joten kartoitan toisessa luvussa, mistä viinaa on kuljetettu ja millaisia reittejä pitkin. Kolmannessa luvussa esitän viinan tarjoilu- sekä nautintapaikkoja, jotka useissa tapauksissa ovat olleet salakapakoita, tunnettuja ravintoloita ja hotelleja tai yksityisten ihmisten koteja. Olen kategorisoinut viinan paikat kolmeen osioon, mutta useissa tapauksissa ne sekoittuvat. Poliisit selvittivät viinan alkuperää, kulkeutumista ja nauttimista, jolloin yhdessä tapauksessa voivat yhdistyä kaikki kolme viinan vaihetta. Kolme lukuani yhdistyy tuottajien, välittäjien ja käyttäjien välisellä vuorovaikutuksella. Tutkimuksessani on niin kulttuuriperintöä sekä historiaa eri näkökulmista kuten kulttuuri-, sosiaali- ja kriminologista historiaa.

¹ Pulkkinen 2015, 69.

² Pulkkinen 2015, 163.

³ Pulkkinen 2015, 167.

Perehdyn Suomessa vuosina 1919–1932 vallalla olleeseen kieltolakiin ja sen ilmenemiseen Porissa. Esitän kolmesta aiemmin esittelemästani näkökulmasta laittoman viinan fyysiset paikat Porissa kieltolain vuosina. Pohdin avoimesti myös aineistostani tulkittavaa ajankuvaa sekä suhtautumista kieltolakiin, poliisiin ja päihtymykseen. Pyrin tulkitsemaan aineistoni pohjalta myös ajan henkeä Porissa suhteuttaen sitä aiemman kieltolakitutkimuksen avulla muun Suomen tilanteeseen.

Tutkimuksessani tiivistyy kiinnostus paikkaan ja erityisesti kaupunkiin paikkana. 1900-luvun kaupungistuminen synnytti mielenkiinnon tutkia ympäristöä, koska se tiheni ja monipuolistui. Kaupunkitilantutkimuksessa oletan, että kaupunki ympäristönä tuottaa tapoja toimia ja suhtautua ympäristöön. Keskeisiä näkökulmia kaupunkitilaa tutkiessa ovat ympäristön rooli sosiaalisen elämän muovaajana sekä ympäristön muovautuminen sosiaalisen elämän kautta.⁴ Aineistossani ihmisten kertomukset auttavat hahmottamaan kaupungin luonnetta, kokemuksellisuutta ja tulkintoja. Tutkimuksessa käsitellään kaupunkihistoriaa sekä kaupungin kulttuuriperintöä. Kaupunkitilan näkökulma on yksilöiden eli tässä tutkimuksessa kieltolain rikkojien näkökulmasta koettu kaupunki.

1.2 Suomalainen alkoholikulttuuri

1900-luvun alussa syntyi käsitys suomalaisesta viinapästä, jolla tarkoitettiin suomalaisten juomatapaa. Käsityksen mukaan suomalaiset juovat viinaa harvoin, mutta kerralla paljon. Suomalaisten alkoholin käyttöä verrattiin muihin niin sanottuihin sivistyskansoihin, jotka nauttivat alkoholia hienostuneesti tapakulttuurinsa mukaisesti. Näistä kulttuureista ainoastaan suomalaisten alkoholin käyttöä pidettiin humalahakuisena. Suomalaisen viinapään käsitteeseen liitetään myös huono, sivistymätön ja jopa väkivaltainen käytös.⁵

Suomalainen alkoholikulttuuri on humalahakuista, julkista ja kaiken sallivaa. Oikeastaan alkoholikulttuurin sijaan on mielekkäämpää puhua suomalaisesta kulttuurista, jossa alkoholi on läsnä.⁶ Alkoholi on vuosisatoja tuottanut mielihyvää, rentouttanut ja poistanut suomalaisten estoja. Alkoholilla on ollut myös syvempi kulttuurinen ja sosiaalinen merkitys. Se on muokannut yhdessä olemisen muotoja, kuulunut säädylliseen elämäntapaan, sosiaalistanut sekä ollut osa arkea ja juhlaa.

⁴ Lento & Olsson 2013, 9.

⁵ Pulkkinen 2015, 44.

⁶ Vilkuna 2015, 13.

Alkoholi on tunnustettu niin lääkkeeksi kuin ravintoaineeksi. Se on myös erottanut työn ja vapaa-ajan. Kunnan mies sai ja saa edelleen tarttua viikonloppupulloon, mutta pullo ei saa haitata työntekoa.⁷ Suomessa työntekoa on aina arvostettu ja suomalaiset tekevätkin huomattavan paljon töitä. Viikonlopun rentoutumista pidetään edelleen sallittavana rankan työviikon jälkeen: ”Rankat työt vaativat rankat hovit.” Vuoden 1882 valtiopäivillä talousvaliokunta sanoi ”pohjoisen ilmanalan vaativan oluen nauttimista”⁸. Päihtymyksestä johtuva kontrollin menetys oli seuraus, jota toivottiin. Se vapautti lauluun, tanssiin ja ilonpitoon. Tiedostettiin kuitenkin mahdollisuus myös vaarallisesta kontrollin menetyksestä, joka saattaa koitua jopa kuolemaksi. Päihtymys on antanut luvan toimia poikkeavalla tavalla. Päihtymyksellä saatettiin myös selittää rangaistavia tekoja.⁹ Suomessa alkoholin käyttöön liitetäänkin edelleen alttius rikolliseen häiriö- tai väkivaltakäyttäytymiseen. 1500-luvulta lähtien Suomessa on koettu alkoholin käyttö osasyynä taloudellisiin ongelmiin ja rikolliseen toimintaan. Alkoholi on kielletty, mutta myös sallittu pahe. 1800-luvulla alkoholi nousi poliittiseen keskusteluun ja on ollut siellä tähän päivään asti.¹⁰

Alkoholin hyvänä puolena on nähty tulonlähde ja maan vaurastuttaminen ja huonona puolena, että se johti ikäviin lieveilmiöihin¹¹. Valtio on pyrkinyt veroja keräämällä säätelemään alkoholin valmistusta ainakin 1500-luvulta lähtien¹². Lailla ja valistuksella on muokattu suomalaisten alkoholin kulutusta jo pitkään, mutta tapoja ei juurikaan¹³. 1900-luvun alussa alkoholin käytöstä ja sen seurauksista alettiin saada tutkimustietoa niin Suomessa kuin myös esimerkiksi toisessa kieltolakimaassa Yhdysvalloissa. Tämä johti alkoholikysymyksen politisointiin sekä uuden ”suomalainen viinapää” käsitteen käyttöön.¹⁴ Alkoholin käytön tutkiminen sekä sen historian ymmärtäminen auttoi tutkijoita ymmärtämään alkoholia, kuten sen terveysvaikutuksia tai sosiaalisia, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Tutkimuksessa alkoi painottua raittiushistoriallinen suuntaus, joissa tutkimuksen pääpaino oli alkoholikontrollissa ja lainsäädännössä. Tutkimuksen suunta oli usein moralisoivaa ja se keskittyi alkoholin käytön vaaroihin ja haittatekijöihin.¹⁵ Suomessa kouluissa opetettiin terveys- ja raittiusoppia, jossa

⁷ Vilkuna 2015, 526-527.

⁸ Pulkkinen 2015, 34.

⁹ Lares 2020, 254-255.

¹⁰ Honkanen 2016, 1-2.

¹¹ Vilkuna 2015, 11.

¹² Pulkkinen 2015, 9.

¹³ Vilkuna 2015, 526.

¹⁴ Rautopuro 2012, 6.

¹⁵ Lares 2020, 18.

korostettiin muun muassa alkoholin haittavaikutuksia. Alkoholin kerrottiin olevan haitallinen nautintoaine, joka turmelisi siveellisen elämän, henkiset kyvyt ja sielunelämän.¹⁶

1.3 Kielletty viina

Kieltolaki on vaikuttanut ehkä merkittävimmin alkoholikulttuuriimme. Kieltolain kumoamisen kului vielä monia vuosia ennen kuin päästiin tämän päivän käsitykseen alkoholin vapaasta käytöstä ja saatavuudesta.¹⁷

Kieltolain taustalla oli monet aikaisempien vuosien alkoholirajoitukset ja -kiellot. 1600–1700-luvuilla Suomessa tiukentui myös alkoholimoraali. Kirkkolaki kielsi vuonna 1686 juopumuksen kirkossa ja sen läheisyydessä. Kiellon oli määrä vähentää niin papiston kuin kansalaistenkin paloviinan käyttöä. Paloviina alkoi syrjäyttää olutta nautintojuomana ja 1700-luvun alussa se syrjäytti oluen kokonaan. Esimerkiksi 1600-luvun puolivälissä Porissa oli 17 oluenpanijaa, mutta sadassa vuodessa heidän määränsä oli vähentynyt yhteen.¹⁸

Vuonna 1733 säädettiin juopumusasetus, joka kielsi julkijuopottelun ja päihtymyksen julkisella paikalla. Vaikka Suomessa säädettiin erilaisia viinanjuontikieltoja, niin paloviinan kotipoltto oli edelleen sallittua maatiloilla ja kiinteistöjen omistajilla. Suomessa asetettiin viinan kotipolton kieltö vuonna 1866. Erilaiset raittiusseurat- ja liikkeet olivat aktiivisimmillaan 1900-luvun alussa ympäri Suomea, jolloin Suomi olikin Euroopan kuivin maa. Porissa perustettiin Porin raittiuden liitto vuonna 1877, jonka jälkeen vuonna 1884 perustettiin ehdottomaan raittiuteen sitoutunut seura Porin raittiusliitto. Raittiusseura Alpha ja Kotirauha perustettiin 1880-luvulla ja myöhemmin ne yhdistettiin.¹⁹

Suomessa kieltolaista äänestettiin vuosina 1907, 1909, 1911 ja 1914. Ennen Suomen itsenäistymistä senaatti hyväksyi kieltolain vuonna 1917, ja se astui voimaan 1.6.1919.²⁰ Kieltolaki on Suomen rikoshistoriassa ja lainsäädännössä poikkeuksellinen aikakausi, mutta myös mielenkiintoinen. Kieltolaista mielenkiintoisen tekee mahdollisesti se, että lailla kiellettyä toimintaa on hyvin vähän. Kieltolaki on myös saattanut muokata alkoholikäsitystämme kaikkein eniten.²¹ Laki esitettiin ensin

¹⁶ Oker-Blom 1911, 66-68.

¹⁷ Pulkkinen 2015, 9.

¹⁸ Pulkkinen 2015, 17.

¹⁹ Peltonen 1997, 10.

²⁰ Pulkkinen 2015, 52-69.

²¹ Peltonen 1997, 9.

kokeiluna, mutta todellisuudessa se säädettiin pysyväksi.²² Kansanäänestys päätti kieltolain kumoamisesta, ja tulos astui voimaan 5.4.1932 aamulla kello kymmenen. Ensimmäiset Oy Alkoholiliike Ab:n myymälät avautuivat välittömästi, jotka olivat valtion omistamia. Alkoholin myynti muuttui valtion kontrolloimaksi.²³

1.4 Kieltolaki maailmalla

Kieltolakia säädettiin moniin maihin 1900-luvulla. Kieltolakia kokeiltiin Pohjoismaissa Islannissa vuosina 1915–1922 ja Norjassa 1916–1927. Kansanäänestys kumosi Ruotsissa lain voimaantulon vuonna 1922. Vuosina 1919–1932 voimassa ollut Suomen kieltolaki sekä vuosina 1920–1933 Yhdysvaltojen kieltolaki tunnetaan parhaiten. Ne olivat myös lähes samaan aikaan. Yhdysvaltain kieltolaki oli voimassa vuosina 1920–1933 kaikissa osavaltioissa. Laki kielsi samoin kuin Suomessa alkoholin valmistuksen, kuljetuksen ja myynnin. Aluksi Yhdysvalloissa kieltolaki vähensi kansan alkoholinkäyttöä ja juoppoutta mutta 1920-luvun lopulla lain kannatus väheni. Yhdysvalloissa kannatettiin alkoholin kieltoa monista syistä. Raittiusliikkeillä oli vaikutusta asiaan, mutta myös tehtaiden omistajat tahtoivat välttyä tehdasonnettomuuksilta, joita tapahtui työntekijöiden ollessa humalassa. Kansa näki myös vääryytenä juoda alkoholia, kun nuoret miehet olivat sotimassa ensimmäisessä maailmansodassa. Yksi tärkeimmistä syistä oli säästää viljaa maailmansodan aikana. Suomen ja Yhdysvaltain kieltolaissa on paljon yhteneväisiä piirteitä. Molemmat aloitettiin jotakuinkin samoista syistä. Molemmat maat halusivat raitistaa työväenluokkaa ja saada teollista työvoimaa tehokkaammaksi. Kumpikin laki johti laajaan lain rikkomiseen, järjestäytyneeseen rikollisuuteen, poliisin voimattomuuteen ja alkoholin lisääntyneeseen käyttöön. Yhdysvalloissa järjestäytynyt rikollisuus oli mafiaa. Suomeen ei syntynyt saman laajuista rikollisuutta koska Itämerellä liikkui tuntuvasti pienemmät rahat.²⁴

1.5 Pirtukaupunki

Porissa asui kieltolain alkaessa 1919-luvulla 17 075 ihmistä ja kolmetoista vuotta myöhemmin kieltolain päätyttyä 1932-luvulla 18 935 ihmistä²⁵. Kauppa- ja merenkulkukaupungissa

²² Peltonen 1997, 10.

²³ Filpus 2001, 21.

²⁴ Honkanen 2016, 7. Rautopuro 2012, 5. Pullat

²⁵ Saarinen 1972, 464-465.

kausityöttömyys oli yleistä. Vasta kaupungin teollistumisen jälkeen alettiin puhua oikeasta työttömyydestä.²⁶ Kaupungin teollistuttua yli 50 % työssäkävivistä porilaisista työllistyivät teollisuudenalalla²⁷. 1800-luvulla Porin toiseksi suurin teollisuusryhmä oli ravinto- ja nautintoaineteollisuus. Teollisuusryhmän pääpainopiste oli nautintoaineita valmistavat tehtaot eli kaupungissa toimivat kolme viinan polttimoa, viisi likööriehdasta ja viisi oluttehdasta. Alkoholijuomia valmistavien tehtaiden osuus nautintoaineiden teollisuusryhmästä oli 90 % ja kaupungin kaikista tehtaista viidesosa. Alkoholituotteita valmistavat tehtaot työllistivät kuitenkin vain alle 10 % teollisuusalan työntekijöistä.²⁸ Porissa valmistettiin vuosittain huomattavia määriä paloviinaa ja olutta. Kaupunkilaiset nauttivat myös rommia, konjakkia, punssia, arrakkia ja viinejä, jotka kuljetettiin laivoilla ulkomailta. Porin ulkomaisen tuonnin arvosta 10 % oli alkoholia.²⁹

Suomessa mahdollistettiin vuonna 1841 perustaa suuria viinanpolttimoita. Tilallisen oli mahdollisuus vuokrata itselleen viinanpoltto-oikeus sellaisilta tilallisilta, jotka eivät halunneet käyttää sitä. Esimerkiksi Porissa Tuorsniemen lasitehtaan omistaja apteekkari vuokrasi 40 manttaalia poltto-oikeutta. Hän perusti vuonna 1845 lasitehtaansa yhteyteen suurpolttimon. Apteekkarin polttimon valmistusteho oli 370 kannua viinaa vuorokaudessa, mikä oli Suomen suurimpia tehokuudeltaan. Polttimo toimi Porin kaupungin kulutukseen.³⁰

Kieltolain seurauksena rikollisuus ja alkoholin käyttö lisääntyivät myös Porissa. Niin miehet kuin naisetkin salakuljettivat, myivät, ostivat ja käyttivät laittomia aineita. Jotkut pitivät kotonaan kapakkaa, mikä edesauttoi kapakoiden syntymistä ja vaikeutti niiden vartiointia³¹. Yleisillä paikoilla kapakat toimivat kuin kahvilat. *Pirttu* oli kansanomainen nimitys tislatusista alkoholista. Nimitys pohjautuu sanoista *spiritus vini* eli viinin henki, joka lyheni ensin spiritukseksi, josta spriiksi ja siitä pirtuksi. Pirttua juotiin usein *kovana teenä* eli sekoitettuna teehen ja sokeriin. Kova tee tarjottiin kookkaasta lasista, jossa puolet oli teetä ja puolet noin 96-prosenttista pirttua sekä muutama lusikallinen sokeria. *Plörö* taas oli pirtun ja kahvin sekoitus. Kieltolaista huolimatta alkoholi oli edullista ja vaivatonta hankkia.³²

Kieltolain aikaiset salapakat olivat humalahakuisia ja jopa vaarallisia. Kieltolain aikana alkoholi oli väkevää ja alkoholimyrkytyksestä johtuvat kuoleman tapaukset yleistyivät. Salakuljetettavat

²⁶ Saarinen 1972, 545.

²⁷ Saarinen 1972, 524.

²⁸ Saarinen 1972, 209-210.

²⁹ Saarinen 1972, 242-243.

³⁰ Saarinen 1972, 252-253.

³¹ Lindroos 2019.

³² Turun Yliopiston Kansatieteen oppiaineen verkkonäyttely suomalaisesta salakuljetuksesta.

alkoholit syttyivät myös aika-ajoin tuleen ja uhriluvut kasvoivat. Apteekkarien kirjoittamat spriireseptit olivat lain mukaan sallittuja. Apteekeissa oli sallittua myydä alkoholipitoisia lääkkeitä lääkärin reseptillä tai ilman lääkärin määräystä 50 grammaa kerralla.³³ Tästä seurasi spriireseptien väärentämistä ja jopa väärennettyjen reseptien myyntiä kaduilla. Alkoholien käyttöä perusteltiin lääkärin määräyksenä erilaisiin fyysisiin vaivoihin tai eläimille.³⁴

Pirtua poltettiin kotikonstein sekä ostettiin salakuljettajilta eli *trokareilta*. Salakuljetus tapahtui niin maitse kuin meriteitä pitkin. Satakunnassa saaristolaiset saivat melko rauhassa valmistaa pirtua kotonaan. Porissa valmistettavat viinat eivät kuitenkaan vastanneet kulutusta, joten laittomia aineita hankittiin myös meriteitse ulkomailta muun muassa Puolasta ja Virosta tulevista aluksista.³⁵

Porissa pelättiin pääkaupunkiseudulta saapuvia *hengenhaisteliijoita*. He olivat raittiuslautakuntien nimittämiä raittiuspoliiseja tai kieltolakietsiviä tarkastustehtävissä valvomassa, että myös pääkaupunkiseudun ulkopuolinen lainvalvonta toimii. Joidenkin kuntien raittiuslautakunnat tehostivat kieltolain valvontaa ja nimittivät raittiuspoliiseja, joiden tehtävänä oli seurata salakuljetusta ja spriin myyntiä omalla paikkakunnallaan. Lehtikirjoituksissa jopa ivattiin raittiuslautakuntia hengenhaistelulautakunniksi. Suuremmissa kaupungeissa työskenteli myös kieltolakietsiviä. Heidän oli mahdollista tehdä tarkastuksia ilman perusteita. Kieltolakietsivien kohtalo saattoi olla usein hyvin karu. Nimittäin niin etsivät kuin poliisitkin joutuivat salakuljettajien kanssa ammuskeluvälikohtauksiin.³⁶ Kieltolain kannattajat eli kansalaisia valistavat raittiusseurat ja lain noudattamista valvovat viranomaiset elivät lain vastustajien kanssa rinnakkain naapureina, ystävinä ja sukulaisina³⁷.

Kuvassa 1 on Porin poliisilaitoksen tekemä kuukausiraportti Porin kaupungissa ja Uudenkoiviston sekä Toejoen esikaupungeissa tehdyistä kieltolain vastaisista rikoksista yhden kuukauden aikana³⁸. Kieltolain valvontaa tehostettiin velvoittamalla maaherranvirastot lähettämään kuukausittaiset raportit lääneissä tehdyistä kieltolakirikoksista³⁹. Porin poliisin etsiväosasto piti tarkkaa rikospöytäkirjaa kieltolain aikaisista rikoksista. Kuukausittain tehtiin myös kooste kieltolain vastaisista rikoksista. Kooste toimi eräänlaisena tilastotietona, jossa kävi ilmi syytettyjen yhteiskuntaluokka, sukupuoli ja ikä. Porin poliisi takavarikoi laittomat aineet Porin

³³ Pulkkinen 2015, 69.

³⁴ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat 14.8.1922.

³⁵ SK 19.10.1929, no. 243, 2.

³⁶ Pulkkinen 2015, 76-80.

³⁷ Rautopuro 2012, 6.

³⁸ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat 31.3.1922.

³⁹ Pulkkinen 2015, 70.

poliisilaitokselle. Kuvan kuukausiraportissa näkyvien kiinniotettujen lainrikkokojen ammatit ovat liikemies, kauppias ja torppari.

L U E T T E L O .

Porin kaupungissa sekä Uudenkoiviston ja Toejoen esikaupungeissa elokuun aikana tapahtuneista kieltolain rikkomuksista.

	Montako polttimoa.	Paljonko		Rikkomuksen laatu.			Mihin yhteiskuntaluokkaan syytetyt kuuluvat.		
							Liike- mies.	Kaup- pias.	Torp- pari.
lokuun 20		9 lit		1.	2.	1.	1.	2.	
" 29		7 ltr			1.				1.
		6 ltr	7 ltr	1.	3.	1.	1.	2.	1.

Porin Poliisilaitoksen Esivässä osastossa, elok. 31 p. 1

Kuva 1: Kuvassa on Porin poliisilaitoksen tekemä kuukausiraportti Porin kaupungissa, Uudenkoiviston ja Toejoen esikaupungeissa tehdyistä kieltolain vastaisista rikoksista yhden kuukauden aikana. Kuva: Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat.

Vuonna 1839 Porin kaupungille tehtiin poliisijärjestys. Poliisien tehtäviin kuului yleinen järjestys, siisteys, liikennöiminen, asukkaiden elämäntapojen seuraaminen ja tulipalovaarat. Poliisitoimella pyrittiin saamaan kaupunkiin järjestyneen yhteiskunnan piirteet. Ylin valvoja oli pormestari ja hänen apunaan olivat neljä poliisipalvelijaa. Porin väkiluvun kasvaessa poliisimiehistöä oli lisättävä vuonna 1863. Kaupunkiin palkattiin poliisiylikonstaapeli ja hänen alaisikseen kuusi poliisikonstaapelia eli vartiomiestä. Jokaisella konstaapelilla oli oma kaupunginosa vastuullaan, jossa he pitivät järjestystä yllä ja pitivät silmällä erityisesti irtolaisia. Porin poliisitoimi rakentui tälle pohjalle 1800-luvun loppuun saakka. Työvoimaa palkattiin lisää kaupungin kasvaessa. Porilaiset olivat tyytymättömiä poliisin toimiin 1890-luvulla. Olut ja viina maistuivat kaupunkilaisille ja tappelut, puukotukset sekä pahoinpitelyt lisääntyivät kaduilla. Poliisilaitos sijaitsi kieltolain

aikakana Isolinnankadun ja Vähäuusikadun kulmassa, jossa työskentelivät järjestyspoliisit. Etsiväosaston tilat olivat muualla, muun muassa Raatihuoneen yläkerroksessa.⁴⁰ Ministeriö oikeutti läänit palkkaamaan kaksi etsivää valvomaan kieltolakirikollisuutta sekä avustamaan poliisia vaikeimpien rikosten selvittämisessä. Kieltolakietsivillä olivat kädet täynnä eivätkä he ehtineet keskittymään muuhun rikostutkintaa.⁴¹

Kaupunkien poliisitoimet valtiollistettiin annetulla asetuksella vuonna 1903. Porissa poliisitoimi oli tähän asti toiminut puolivaltiollisena eli valtio oli maksanut 3/5 poliisin kustannuksista. Maksupolitiikka säilyi samana poliisitoimen valtiollistamisen jälkeenkin. Porin poliisin valvontapiiri oli laaja ja hajallaan. Kaupungin alueiden lisäksi valvontapiiriin kuuluivat Uudenkoiviston ja Toejoen esikaupunkialueet sekä Mäntyluodon ja Reposaaaren satamat ja asuinalueet. Valvottavat alueet sijaitsivat kaukana toisistaan ja olivat tästä syystä vaikeita valvottavia. Kieltolain aikana pyrittiin tehostamaan poliisin liikkuvuutta sekä ulkosatamien järjestyksenpitoa, myös miehistöä lisättiin ja heidän koulutustaan parannettiin. Vuonna 1924 Porin poliisille hankittiin henkilöauto, jotta poliisin apu riittäisi kauemminkin.⁴² Auton hankinta poliisivoimille oli varmasta välttämätöntä myös etenkin kieltolaki rikollisuuden kitkemiseksi. Järjestäytyneellä rikollisuudella oli autot ja nopeat veneet käytössä, mikä haastoi viranomaisia. Järjestyspoliiseilla oli omat alueensa valvottavana, mikä selkeytti vastuita. Etsiväosasto kuulusteli kieltolakirikolliset ja teki kuulustelupöytäkirjat. Poliisit toimivat valtion käskystä ja valvoivat lakia. Vaikka ihmiset eivät kunnioittaneet kieltolakia, he käsittivät poliisin velvollisuudet.

Kieltolain alkaessa Suomessa toivuttiin vielä ensimmäisestä maailmansodasta sekä Suomen sisällissodasta. Sodan hävinneistä punaisista lähes kaikki olivat kokeneet perheenjäsenen tai sukulaisen kuoleman sodassa tai vankileirillä.⁴³ Sotaan osallistuneiden osapuolten välillä oli yhä epäluottamus⁴⁴. Kansa oli kahtiajakautunut, eikä sivistyneistö ja rahvas ymmärtäneet toisiaan. Sivistyneistön ja rahvaan näkemykset myös alkoholikulttuurista olivat eriävät.⁴⁵ Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla oli myös tyypillistä rakentaa innokkaasti omaa valtiota, yhteiskuntaa ja kaupunkeja. Sisällissodan jälkeinen aika, lama ja kaupunkien teollistuminen lisäsivät laittomien irtolaisten määrää niin Porissa kuin muuallakin Suomessa. Teollistuvat kaupungit houkuttelivat ihmisiä muuttamaan kaupunkiin työn perässä. Laiton viina ja prostituutio olivat houkutteleva

⁴⁰ Saarinen 1972, 599-605.

⁴¹ Hietaniemi 1992, 5.

⁴² Saarinen 1972, 599-605.

⁴³ Peltonen 1996, 204.

⁴⁴ Tikka 2008, 213.

⁴⁵ Honkanen 2016, 2.

toimeentulon lähde. Suomessa oli kieltolain vuosina huonot taloudelliset olosuhteet, mikä osittain vaikutti kieltolakirikollisuuden määrään, joka oli jossakin määrin köyhyysrikollisuutta. Irtolaiset olivat kodittomia kulkureita, työttömiä ja prostituoituja.⁴⁶ Monet pirtuliigat rekrytoivat lamassa työttömäksi jääneitä viinan salakuljettajiksi⁴⁷.

Joulukuussa vuonna 1931 Suomen kansa äänesti kieltolaista. Äänestysvaihtoehtoina olivat joko säilyttää kieltolaki, vapauttaa mietojen alkoholijuomien myynti tai vapauttaa kaikkien alkoholijuomien myynti. Äänestysprosentti oli 44,4 % ja äänestäneistä 70,6 % äänesti kolmatta vaihtoehtoa. Kahdessakymmenessä kunnassa naiset äänestivät miehiä enemmän. Nämä olivat rannikkokaupunkeja, joissa todennäköisesti salakuljettajien vaimot olivat nähneet kieltolain pimeän puolen selvemmin kuin muut.⁴⁸ Kieltolain kumoamisen jälkeen laadittiin välittömästi uusi väkijuomalaki alkoholin myynnistä ja tarjoilusta. Uuden lain tavoitteena oli lopettaa laitton viinan myynti, vähentää alkoholin käyttöä sekä juoppoutta ja sen mukanaan tuomia ongelmia. Alkoholin hinta nousi valtion alkoholiliikkeissä. Tästä syystä vuosi 1933 oli vielä suuri salakuljetusvuosi. Alko alkoi myydä Karhuviinaa, jonka tarkoituksena halvalla hinnallaan ja maullaan oli syrjäyttää salakuljetettu sprii. Siinä se onnistui. Poliisitoimi koki myös helpotusta lain kumoutuessa. 20 000 kieltolakia rikkonutta odotti vankilaan siirtymistään mutta kaikki Suomen vankilat olivat täynnä.⁴⁹

Kuvassa 2 ja 3 on Porissa 5.4.1932 avattu Alkoholiliike Lipsanen OY Hallituskadun ja Antinkadun kulmassa. Porilaiset ovat liikkeen avajaispäivänä saapuneet paikalle sankoin joukoin. Kuvissa tunnelma vaikuttaa hyvältä ja ihmiset ovat hyvän tuulisia.

⁴⁶ Peltola 2008, 136.

⁴⁷ Peltola 2008, 164.

⁴⁸ Pulkkinen 2015, 171.

⁴⁹ Pulkkinen 2015, 173-179.

Kuva 2: Porissa avattiin 5.4.1932 kieltolain kumoamisen jälkeen ensimmäinen Alkoholiliike Lipsanen Oy Hallituskatu 8 ja Antinkatu 6 kulmaan. Alkoholiliike sijaitsi August Lipsanen Oy:n talossa. Kaupunkilaiset ryntäsivät ostoksille ensimmäisenä alkoholiliikkeen avajaispäivänä.⁵⁰ Kuvassa porilaiset jonottavat alkoholiliikkeeseen. Kuva: Satakunnan Museo.

Kuva 3: Kuvassa Alkoholiliike Lipsanen Oy:n ovesta poistuu ensimmäinen asiakas.⁵¹ Alkoholiliikkeen ympärillä olevat ihmiset näyttävät iloisilta ja nauravat. Tunnelma vaikuttaa leppoisalta. Liikkeestä poistuva asiakas näyttää ostamaansa viinapulloa yleisölle. Kuva: Satakunnan Museo.

⁵⁰ Finna.fi

⁵¹ Satakunnan Museo.

Pirtun myynnistä oli mahdollisuus vaurastua ja jopa rikastua. Pirtukuninkaat eli järjestäytyneestä rikollisuudesta vastaavat henkilöt rikastuivat usein huomattavasti. Rikastumista ei peitelty ja he rakennuttivat muun muassa näyttäviä taloja. Porissa tunnetaan edelleen ainakin kaksi taloa nimellä Pirtulinna. Molempien talojen rakennushistoria liittyy kieltolain ajan pirtun myyntiin. Jaakko Laaksovirran suunnittelema Antinkatu 33 ja 35 valmistui vuonna 1939⁵². Kerrotaan, että talon nimi juontaa viinan myynnistä saatuihin rahoihin, joilla Pirtulinna rakennettiin. Reposaaressa Pursimiehenkadulla talo numero 8 (alue tunnettu aiemmin myös Käppäränkankaana) sijaitsevaa kolmikerroksista kivitaloa kutsutaan myös Pirtulinnaksi. Kerättyjen muistitietoaineistojen mukaan talon rakennuttaja oli pirtun salakuljettaja. Hän rakennutti kerrostalon laittomista bisneksistään saaduilla rahoilla. Kertomusten mukaan, hän maksoi myös lapiomiehille palkan pirtuna, ja hänen kerrotaan joskus myös istuneen vankilassa pirtubisneksiensä vuoksi. Hän ei koskaan menettänyt rakennusta valtiolle ja se on edelleen yksityisomistuksessa. Pirtulinnaassa oli ensin pieniä asuntoja, joita on jälkikäteen yhdistetty suuremmiksi huoneistoiksi. Molemmat rakennukset ovat edelleen asuinkäytössä.⁵³ Talot ovat kuvattuina kuvissa 4 ja 5.

Kuva 4 ja Kuva 5: Kuvassa 4 on Jaakko Laaksovirran suunnittelema Antinkatu 33 ja 35, joka valmistui vuonna 1939. Kuvassa 5 on Reposaaressa Pursimiehenkadulla sijaitseva kolmikerroksinen kivitaloa. Kuva 4 finna.fi ja kuva 5 Milla Hautaoja.

⁵² Finna.fi

⁵³ Riihiahho 2007, 15.

2 Aineistot ja metodit

2.1 Arkistot ja metodit

Olen rajannut tutkimuksen Porin sisällä tapahtuvaan kieltolakirikollisuuteen kieltolain vuosina. Alue on rajattu hallinnollisesti poliisiraporttien pohjalta. Päälähteenäni käytän Kansallisarkiston Turun toimipisteessä sijaitsevia Porin poliisilaitoksen poliisin pidätysraportteja kieltolain ajalta vuosilta 1919–1932. Aineistooni kuuluvat ainoastaan ne raportit, joissa käsitellään kieltolain rikkomista, eikä esimerkiksi kieltolain ajan rikollisuutta. En kuitenkaan tutki juopumusrikollisuutta vaan ainoastaan alkoholin hallussapitoon liittyviä tapauksia. Taltioin raportista rikoksen lisäksi rikospaikat ja kertomukset rikkeen ympärillä. En käsittele oikeuden päätöksiä tuomioista. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Aineistossani on kymmeniä tapauksia, joiden ominaisuuksia ja merkityksiä pyrin ymmärtämään.

Poliisitutkinta- ja kuulustelupöytäkirjat ovat asiakirjoja, joiden salassapito perustuu lakiin⁵⁴. Arkistoaineistoni on tutkimusluvan-alaista. Poliisin rikosasiakirjoihin liittyy sadan vuoden henkilötietosuoja. Suurin osa tapauksista on alle sata vuotta vanhoja, joten en tutkimuseettisistä syistä voi käyttää syytettyjen nimiä, enkä muita tietoja, joista heidät voisi tunnistaa. Kierrän tämän ongelman käyttämällä ammattinimikkeitä (esimerkiksi kalastaja, kauppias) esimerkkitapauksia käsitellessäni. Historiantutkijana minun tulee tehdä tulkintoja menneisyyden ihmisten teoista ja kokemuksista heidän näkökulmastaan käsin. Menneisyyden ihmisten lähtökohdat sekä heidän tietonsa ja ymmärryksensä voivat olla hyvinkin eriävät omieni tai nykyihmisten kanssa. On pohdittava, mikä on ollut yleisesti hyväksyttyä ja oikein. Useimmiten hyväksyttyä on toimia enemmistön kanssa samoin.⁵⁵ Kieltolain aikana kansa oli jakautunut lain kannattajiin ja vastustajiin, mikä on otettava huomioon lukiessa tekijöiden ja ilmiantajien kuulusteluja.

Poliisin pidätysraporteista selviää, että jokaiselta pidätetyltä kysyttiin aina ensimmäisenä syntymäaika ja -kaupunki sekä kirjoilla-olo kaupunki. Tämän jälkeen selvitettiin, onko rikoksesta epäilty syntynyt aviovanhemmista ja tiesikö hän vanhempiansa nimet. Seuraavana kuulustelija selvitti, osasiko epäilty lukea ja kirjoittaa sekä oliko epäilty käynyt rippikoulun. Viimeisenä kuulusteluissa tiedusteltiin, millaisissa varoissa rikoksesta epäilty oli ja oliko hän tehnyt ennen rikoksia. Näiden vastausten perusteella poliisi ja oikeusistunto päättivät, uskoivatko he epäiltyä. Raporteista välittyy ajan henki sekä kulttuuriset arvot ja näkemykset.

⁵⁴ JulkL 24 § 1 mom 3 ja 26 25/50/100 v.

⁵⁵ Frigren 2017, 51-54.

Lähdekritiikkiä silmällä pitäen on hyvä huomioda, että vain pieni osa kieltolakia rikkoneista jäi kiinni. Suomen tullin arvioiden mukaan vain noin 10–20 % kieltolakirikollisuudesta tuli ilmi ja päätyi oikeussaleihin asti.⁵⁶ Poliisin pöytäkirjoihin on kirjattu vain tutkimuksen edistymisen kannalta tärkeät seikat, kuten keneltä viina on ostettu, mitä se on maksanut ja mihin tarkoitukseen sitä on hankittu. Rikollisen henkilökohtaisia motiiveja ei selvitetty kuulusteluissa. Kuulusteltavan lausunnoissa on huomioitava myös tekijän tavoitteet päästä palkähästä ja vähätellä omaa rikostaan. Kuulustelut noudattivat hyvin perinteistä poliisikuulustelun kaavaa. Todistajia tai ilmiantajia kuultiin, mikäli sellaisia oli.⁵⁷ Kieltolain aikana toimi ilmiantojärjestelmä, jossa ilmiannosta maksettiin suhteellisen suuri palkkio. Ilmiantajien motiivit jäivät arvailujen varaan. Ilmiantoja saatettiin tehdä korvauksen takia jopa silloin kun oli itse ollut salakuljettajan asiakkaana.⁵⁸ Useissa raporteissa kuultiin todistajaa tai useampaa. Todistajalausuntoja on tarkasteltava kriittisesti, sillä todistajien ja asianomaisten välillä voi olla erilaisia ihmissuhteita.

Poliisin raporteja läpikäydessäni huomasin aineiston jakautuvan kolmeen erilaiseen rikostyyppiin; valmistukseen, välitykseen ja hallussapitoon⁵⁹. Päätin jakaa myös tutkimukseni käsittelyluvut kolmeen osioon; valmistukseen, kuljetukseen ja myyntiin sekä käyttöön. Päätin olla tutkimatta humaltumisrikoksia.

Käytän aineistonani myös Porissa ilmestyneitä paikallislehtiä kansalliskirjaston digitaalisesta sanoma- ja aikakauslehtitietokannasta. Lehtiaineistoista löytyy paikallisia salakapakoita ja salakuljetukseen liittyviä uutisia sekä tietoja pidätetystä henkilöistä ja raittiuskirjoituksia. 1920- ja 1930-luvun paikallislehdistä 70–80 % oli yhtiöomistuksessa. Kunnat eivät omistaneet lehtiä. Paikallislehtien julkaisut olivat sidoksissa niin taustaansa kuin taustavaikuttajiinsa sekä lehden ilmestymispaikkakuntaa ja sen kehitykseen.⁶⁰ Kunnat ja seurakunnat olivat läheisessä yhteistyössä paikallislehtien kanssa. Lehtien hallintoelimissä vaikutti usein eri puolueiden kansaedustajia, jotka kirjoittivat poliittisia pakinoita kolumnipalstoille.⁶¹ Voimakas yhteys lehtien ja kuntien välillä toimi henkilöiden varassa, mutta epävirallisesti. Paikallislehdissä aktiivisesti vaikuttivat useimmiten kunnalliset luottamus- ja virkamiehet.⁶²

⁵⁶ Honkanen 2016, 43.

⁵⁷ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 1919-1932.

⁵⁸ Pulkkinen 2015, 83.

⁵⁹ Asetus alkoholipitoisten aineiden valmistuksesta, maahantuonnista, myynnistä, kuljetuksesta ja varastoinnista, 29/1917.

⁶⁰ Aalto & Santonen & Kyllönen 1985, 47-46.

⁶¹ Aalto & Santonen & Kyllönen 1985, 190.

⁶² Aalto & Santonen & Kyllönen 1985, 54.

Valokuvat toimivat myös tutkimukseni aineistona. Tutkimuksen kannalta hyödyllisiä valokuvia olen löytänyt Satakunnan Museon arkistosta. Kieltolakirikoksiin liittyviä valokuvia löytyi ymmärrettävästä syystä hyvin vähän, onhan kieltolain rikkomista pyritty pitämään salassa jo sata vuotta sitten. Valokuvaaminen on ollut myös hyvin erilaista 100 vuotta sitten, eikä kuvia ole otettu silloin paljon. Avaan kuviin liittyvää informaatiota leipätekstissä ja kuvateksteissä. Kuvat toimivatkin todisteina menneisyyden tapahtumista ja ilmiöistä.

Tutkimusmenetelmänä aineiston luvussa on mikrohistoriallinen näkökulma. Olen rajannut tutkimukseni tarkasteluajan kieltolain vuosiin ja paikan Porin kaupunkiin, eli aika ja paikka ovat rajattu suppealle alueelle. Tarkastelen lähdeaineistoani lähilukuna eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Mikrohistoriallisen pienen tarkastelumittakaavan uskotaan avaavan uusia jo ennen havaitsemattomia ilmiöitä historiasta⁶³. Uudet ilmiöt voivat liittyä esimerkiksi yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja kulttuurisiin prosesseihin. Mikrohistoria tutkii kansankulttuuria ja arkielämää⁶⁴. Siinä korostuu yhteiskunnan rakenteet, vallanpitäjät, yksilö, perhe ja paikallisyhteisö⁶⁵. Tutkimuksessani tulkitseen poliisin raportteja, joissa kuullaan kieltolakirikoksista kiinniotettuja epäiltyjä ja todistajia. Kertomuksissa korostuu yksilön näkökulma, jota tarkastelen ja joka avaa uusia näkökulmia yhteiskunnan rakenteista. Lähiluku osoittaa yksilöiden ja yhteisön suhtautumisen kieltolakiin ja virkavaltaan. Tutkimuksessani yksilön käytös liittyy kompromissiin. Yksilön tahtotila vapautua rikosepäilystä on ristiriidassa omien kulttuuristen ja sosiaalisten tarpeiden kanssa.

2.2 Kirjallisuus ja aiempi tutkimus

Kieltolain aikaa on tutkittu Suomessa paljon. Tutkimukset ovat painottuneet ajan kansalaisten kieltolakisuhautumiseen sekä kieltolain poliittisiin seikkoihin ja vaikuttajiin. Aihetta on tutkittu myös kieltolakirikollisuuden niin salakuljetuksen kuin väkivallan näkökulmista. Käytän aineistossani arkistoaineistojen lisäksi suomalaista alkoholikulttuuria ja alkoholin käytön historiaa tutkivaa kirjallisuutta.

Matti Peltonen on yksi tunnetuimmista Suomen kieltolakia tutkineista, ja hän on myös tutkinut sekä tuonut ”suomalainen viinapää” käsitteen tieteelliseen keskusteluun. Olen perehtynyt Peltosen teokseen *Kerta kiellon päälle - Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733*

⁶³ Peltonen 1999, 52.

⁶⁴ Peltonen 1999, 113.

⁶⁵ Peltonen 1999.

juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932 ja käyttänyt siitä saamaani tietoa avaamaan kieltolain merkityksiä. Näkökulmia ja historiatietoa viinan käytöstä Suomessa olen poiminut myös Kustaa Vilkunan teoksesta *Juomareiden Valtakunta*, jossa hän esittelee laajasti keskiajalta alkaen suomalaista alkoholikulttuuria. Vilkuna esittää alkoholin kuuluneen merkittävänä osana suomalaiseen kulttuuriin jo satoja vuosia. Alkoholikulttuurin tarkastelu on tärkeää myös omissa tutkimuksessani, vaikka se ei ole tutkimuksen pääpainopiste. Alkoholilla on tässä tutkimuksessa rikollinen näkökulma mutta se on iso osa yhteisöä ja sen kulttuuria. Vilkunan lisäksi näkökulmia ja historiatietoa viinan käytöstä Suomessa on tutkinut Jenni Lares väitöskirjassaan *Alkoholin käytön sosiaaliset merkitykset 1600-luvun länsisuomalaisessa maaseutuyhteisössä*. Lareksen tutkimus auttaa ymmärtämään suomalaisen alkoholikulttuurin juuria ja merkityksiä historiasta tähän päivään.

Jonna Pulkkisen tutkimusta *Kieltolaki. Kielletyn viinan historia Suomessa* olen käyttänyt yleiseen tietoon Suomessa kieltolain ajan tapahtumista. Pulkkinen esittelee teoksessaan laajasti Suomen kieltolakia kuten salakuljetukseen ja alkoholin myyntiin liittyviä ilmiöitä.

Monista viinan salakuljetusta tutkineista valitsin Kari Filpuksen *Alkoholin salakuljetus ja sen valvonta Perämeren rannikolla kieltolain aikana 1919–1932* ja Raimo ja Risto Pullatin *Viinameri. Pirtusotaa Itämerellä 1920- ja 1930- luvuilla*. Filpuksen tutkimus esittelee salakuljetusta eri näkökulmista. Hän tutkii salakuljetuksen keinoja, tekijöitä ja heidän motiivejaan rikolliseen toimintaan. Filpus selvittää salakuljetuksen kehitystä kieltolain vuosina sekä sen vaikutusta tutkittavan seudun elämään. Hän luo kuvan tyypillisestä kieltolain aikaisesta salakuljettajasta. Raimo ja Risto Pullatin teos käsittelee Viron ja Suomen välistä pirtun salakuljetusta kieltolain vuosina sekä salakuljetuksen vaikutuksia muihin Itämeren maihin. Salakuljetusta käsitellään kansainvälisenä järjestäytyneenä rikollisuutena sekä korruptiona.

Käytän kirjallisuusaineistossani aiheeseeni liittyviä pro gradu -tutkielmia, kuten Juha Honkasen *Juopunut Jyväskylässä, Juopumusrikollisuus ja juopuneena tehdyt rikokset Jyväskylän kaupungissa kieltolakivuosina*, sekä Leeni Rautapuron *Huligaaneja ja pampukkaartilaisia: kieltolain kiertäminen ja kontrollointi Saarijärvellä vuosina 1927–1930*. Honkasen pro gradu- tutkimus tarkastelee Kieltolain juopumusrikollisuutta Jyväskylässä. Tutkimus on määrällinen. Leeni Rautapuron pro gradu tarkastelee kieltolain rikkomista ja kontrollointia Saarijärvellä vuosina 1927–1930. Molemmat tutkimukset käsittelevät paljon samoja seikkoja kuin omani.

1900-luvun alkuun sijoittuvista paikallisista tutkimuskirjallisuuksista olen valinnut Kristian Lindroosin *Satakuntalainen symposion: Satakunnan Kirjallinen Kerho 1919–2019*. Lindroosin tutkimus käsittelee Porissa toimineen Satakunnan Kirjallisen Kerhon historiaa. Hän kirjoittaa muun

muassa kerhon kieltolainvastaisesta asenteesta sekä heidän vapaa-ajan aktiviteeteistaan.

Tutkimukseeni on ollut haastavaa löytää varakkaiden tai ensimmäisen luokan edustajien tekemiä kieltolakirikkeitä. Lindroosin tutkimus onkin todisteena niiden olemassaolosta. Olen etsinyt tutkimukseeni kieltolain aikaista Porin historiaa Juhani Saarisen kirjasta *Porin historia III 1809-1939*. Saarisen tutkimus on laaja selvitys Porin historian eri vaiheista ja osa-alueista ja se onkin korvaamaton lähde. Se auttaa ymmärtämään myös paremmin tutkimukseni aikaista yhteiskuntaa ja mm. poliisin toimintaa Porissa 1900-luvun alussa.

3 Valmistus

Paloviinan valmistuksen juuret ovat satoja vuosia vanhat. Ensimmäiset merkinnät siitä ovat löytyneet vuodelta 1469 Tukholmasta. Poltettua viiniä käytettiin silloin ruudin valmistukseen ja se yleistyikin Ruotsissa vuosina 1560-1568. Samoihin aikoihin Suomestakin löytyi paloviinaan liittyviä merkintöjä. Esimerkiksi vuodelta 1543 on löytynyt merkintä viinapannusta Savonlinnassa. Paloviinaa valmistettiin sekä ruudiksi mutta myös jo juotavaksi. Ruotsin ja Moskovan Venäjän sodan aikana suomalaiset oppivat venäläisiltä viinan valmistuksen viljasta. Se oli paljon edullisempi valmistuskeino, kuin viinistä tislaaminen. Tämän jälkeen paloviinan valmistus yleistyi Suomessa merkittävästi. Viinanpoltosta oli tullut vuonna 1636 jo monille elinkeino kaupungeissa. Kruunu päättikin alkaa verottamaan viinan poltosta. 1700-luku oli niin sanottu paloviinan valtakausi niin politiikassa kuin arkielämässä. Vuonna 1709 säädettiin kotipoltonkielto, jonka tarkoituksena ei ollut rajoittaa juomista vaan siirtää valmistus suurempiin polttimoihin sekä säästää viljaa ja lisätä valtion kontrollia. Kielto kumottiin jo seuraavana vuonna koska kukaan ei oikein valvonut lakia eikä myöskään noudattanut sitä. Uusi laki säädettiin vuonna 1718 mutta se menestyi yhtä huonosti. Vuosina 1756-1760 oli hieman pidempään kestänyt kieltolaki, joka säädettiin viljapulan takia. Myös alkoholiasenteissa alkoi näkyä muutosta. Kieltolakia puolusti aatelisten ja porvarien puolue, joka halusi raitistaa rahvaan kansan. Toisin kuitenkin kävi. Vuonna 1772 säädettiin taas uusi viinan polton ja myynnin kielto. Lain taustalla oli jälleen viljapula ja köyhyys. Laki ei kuitenkaan koskenut tasa-arvoisesti kaikkia. Yläluokan ja sivistyneistön ei tarvinnut lopettaa alkoholin hankintaa. Muitakin lakeja säädettiin kontrolloimaan paloviinan valmistusta ja käyttöä mutta ne eivät menestyneet sen paremmin. Venäjä julisti sodan Ruotsille ja sodan päättyttyä vuonna 1809 Suomesta tuli Venäjän suurruhtinaskunta. Oikeus valmistaa viinaa säilyi. Se oli erityisen tärkeä lisätulonlähde talonpojille, jotka saivat valmistuksen sivutuotteena karjalleen rehua. Vuonna 1829 kotipolto rajoitettiin kolmeen kuukauteen vuodessa. Vuonna 1866 paloviinan kotitarvepolto kiellettiin eikä sitä enää sen jälkeen kumottu. Väkijuomien valmistus siirtyi tehtaisiin. Asetus lisäsi kuitenkin salapolttoja ja kuljetusta. Paloviina asetus jakoi Suomen kuivaan maaseutuun ja kosteaan kaupunkiin.⁶⁶

Kieltolaki takasi valvoville poliiseille ja virkamiehille esteettömän pääsyn kaikkiin valvontapiirissään oleviin varastoihin. Virkamiehillä oli lupa kotietsintöihin, mikäli henkilöä

⁶⁶ Pulkkinen 2015, 14-30.

epäiltiin alkoholin luvattomasta hallussapidosta tai myynnistä. Paikalla oli oltava vähintään kaksi virkamiestä läsnä, jotta tapahtuneesta olisi riittävät todisteet.⁶⁷

Porin etsiväosaston tietoon oli tullut, että Nakkilan pitäjän Arantilan kylässä Villilän kartanon Lattomeren palstalla keitetään viinaa. Kaksi etsivää lähti tutkimaan asiaa. He löysivät Villilän kartanon Uusiniitty-nimisestä maasta puulaatikon, jossa oli noin 60 litraa valmista mäskiä sekä kaksi saavia, piippuja, yhden kannun ja kirveen. Tavarat omisti torpparin 22-vuotias poika Nakkilan pitäjän Arantilan kylästä. Hän myönsi tehneensä mäskin ja kertoi käyttäneensä siinä ruis- ja kaurajauhoja 14 kiloa. Hän myönsi myös suunnitelleensa viinan keittoa, mutta ei ollut useista tiedusteluista huolimatta onnistunut saamaan mistään keittopataa. Poliisit rikkoivat tehtaan kaluston, mutta takavarikoivat piiput.⁶⁸ Tapauksessa poliisiin otettiin yhteyttä eli ilmiannettiin teko. Ilmiantajat saivat tavallisesti pienen palkkion vihjeistä, mikäli ne osoittautuivat oikeiksi⁶⁹. Ilmiantajilla saattoi olla muitakin motiiveja kuin raha. He saattoivat olla myös esimerkiksi kieltolainkannattajia tai huonoissa väleissä ilmiannettavan kanssa. Torpparin poika myönsi välittömästi tekonsa ja kertoi vielä, kuinka kovasti oli yrittänyt keittokalustoa löytää itselleen. Rehellisyyteen voi olla monta syytä. Poliisit eivät tutkineet torpparin kotia vaan takavarikoivat vain keittovälineistön. Onhan mahdollista, että keittokalusto oli kotipihan sijaan pellolla, koska kotona oli jo valmista viinaa. Torpparin pojan välitön ja jopa liioitteleva rehellisyys saattoi olla valmiin aineen suojelua ja ensikertalaiseksi tekeytymistä. Ensikertalaiset saivat pienemmän sakon rangaistukseksi⁷⁰.

Kotipolitoista viinaa eli pontikkaa valmistettiin viljasta, perunasta tai marjoista.

Valmistusprosessissa tehdään ensin mäski vedestä, hiivasta, sokerista ja viljasta valmistetuista maltaista. Seoksen annetaan käydä, jonka jälkeen käymisen tuloksena sokerista syntyy etanolia. Mäskistä erotetaan tislamalla alkoholi. Etanolin kiehumispiste on selvästi alhaisempi kuin veden, jolloin alkoholia voidaan tislata monenlaisilla välineillä. Kolme kertaa tislatus pontikan alkoholipitoisuus voi olla 96 tilavuusprosenttia.⁷¹ Kuvassa 6 on salapolttimo Kokemäellä. Valmistusvälineet ovat metsässä todennäköisesti piilossa katseilta.

⁶⁷ Pulkkinen 2015, 73.

⁶⁸ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 4.8.1921.

⁶⁹ Pulkkinen 2015, 83.

⁷⁰ Pulkkinen 2015, 69.

⁷¹ Pöysä 1982.

Kuva 6: Kuvassa on salapolttimo kieltolain aikana Kokemäellä⁷². Kuvassa näkyy puutynnyreitä, joissa on valmistettua mäskiä ja annettu seoksen käydä. Kuvassa keskellä on pata, jossa pontikka on keitetty. Kuva: Satakunnan Museo.

Poliisit toivat kuulusteltavaksi Porin etsivään osastoon porilaisen 37-vuotiaan peltisepän. Mies löydettiin kaupustelemasta kahta viinapannun piippua Antinkadulla talossa numero 10 sijaitsevassa Enlund & Ström väkihuoneessa. Mies työskenteli Porissa Vähälinnankadulla sijainneessa Tähtisen peltisepäniikkeessä. Hän kertoi peltisepäniikkeeseen saapuneen asiakkaan, joka oli tilannut kaksi viinapannun piippua luvaten maksaa niistä 50 markkaa. Peltiseppä valmisti piiput liikkeessä, mutta asiakas ei ollut hakenut niitä. Niinpä mies oli päättänyt mennä myymään piippuja 10 markalla markkinaväelle väkihuoneelle mutta kukaan ei ollut halukas ostamaan niitä.⁷³ Enlund & Ström oli matala, kivinen liikerakennus pohjoiskauppatorilla, jossa oli pieniä liiketiloja⁷⁴. Väkihuone-nimelle ei löytynyt mainintoja. Sillä saatettiin viitata liikerakennuksen jonkinlaiseen yleiseen tilaan. Paikalla oli markkinakansaa, joten tilassa on voinut olla jokin markkinatapahtuma. Viinan keitto vaati aina myös keittokaluston hankinnan ja myös keittokaluston valmistus oli rikos. Porissa työskenteli kieltolain aikana myös paljon eri alojen käsityöläisiä, kuten tynnyrintekijöitä⁷⁵.

Poliisi pidätti Porin kaupungista kotoisin olevan työmiehen vaimon, joka oli asunut 7 vuotta pesäerossa miehestään. Naisen asunnosta Ulvilan pitäjän Toejoelta talosta numero 143/3 löytyi

⁷² Satakunnan Museo.

⁷³ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat 9.10.1922.

⁷⁴ Finna.fi

⁷⁵ Saarinen 1972, 420-421.

viinankeittokalusto, kaksi litraa kotitekoista jaloviinaa ja noin 100 litraa plukkia, joka kaadettiin maahan. Hän kertoi tehneensä plukkia kuukausi sitten ja käyttäneensä siihen 8 kiloa ruisjauhoja ja vettä. Edellisenä yönä hän oli keittänyt plukista viinaa. Viinankeittokaluston nainen kertoo ostaneensa tuntemattomalta mieheltä 80 markalla. Tottumattomana tehtävään hän oli saanut plukista vain 2 litraa viinaa. Tapauksen todisti Ulvilan pitäjässä Toejoella asuva sekatyömies.⁷⁶

Poliisi kuulusteli Vaasan kaupungista kotoisin olevaa Porin konepajalla työskentelevää 44-vuotiasta miestä ja Ulvilan pitäjän Toejoelta kotoisin olevaa 36-vuotiasta työmiehen leskeä. Lesken asunnossa Toejoentalossa numero 55/3 keitettiin viinaa. Talosta löytyi 1 ja puoli litraa valmista viinaa sekä keittokalusto, jonka poliisi takavarikoi. Konepajan työmies kertoi menneensä lesken luo illalla mukanaan 4 ja puoli kiloa sokeria ja 300 grammaa hiivaa. Hän laittoi aineet leskeltä saamaansa tynnyriin ja lisäsi 15 litraa vettä. Hän jätti seoksen valmistumaan lesken asuntoon ja palasi myöhemmin keittämään siitä viinaa lesken ollessa paikalla. He olivat yhdessä maistaneet keitosta ja todenneet sen onnistuneeksi. Pari oli yrittänyt samaa uudelleen, mutta olivat epäonnistuneet. Leski kertoi kuulustelussa täysin saman tarinan.⁷⁷ Molemmat tapaukset olivat Toejoella, joka kieltolain aikana oli syrjäisempää seutua. Valvonta ei ollut yhtä tiivistä kuin keskustassa. Tapaukset olivat ilmiannettuja. Lesken rooli vaikutti väkijuoman valmistuksessa enemmän seuraajan roolilta. Hän kuitenkin tarjosi oman kotinsa ja keittovälineet viinan valmistukseen. Keittokaverusten suhteesta ei ollut mainintaa raportissa tai siitä, kuinka he tunsivat toisensa. Hyvinä rikoskumppaneina he kertoivat kuulusteluissa saman tarinan. Tarina saattoi olla totuus tai yhdessä sovittu valhe.

Selkämeren kansallispuiston ystävät ry ja Merikarvia-seura ry LEADER-hankkeessa haastateltiin vuonna 1945 syntynyttä Merikarvialaisesta kalastajaperheestä lähtöisin olevaa miestä. Mies kertoi elämästä Merikarvian saaristossa, jossa he asuivat perheensä kanssa keväästä syksyyn sekä kertomuksia muistitietona viinan valmistuksesta. Merikarvian kirkkoherra ja nimismies olivat saapuneet eräänä päivänä saarelle, jossa he asuivat ja asukkaille oli tullut kova hätä, koska heillä oli rantahuoneessa ollut plukki valmistumassa ja haisemassa. He piilottivat sen ja laittoivat niin sanotusti shown pystyyn hämätäkseen vierailijoita. Ensin päästettiin sika irti ja annettiin sille vauhtia niin, että se jäi kalastusverkkoihin kiinni. Jompikumpi heistä putosi tahallaan veteen laiturilta verkko selässään. ”*No nyt se hukkuu sinne!*” Kovan koheltamisen jälkeen kirkkoherra kysyi: ”*Millain te täälä pärjäätte?*” Mies oli siihen vastannut, että kyllä pärjätään ja nostanut

⁷⁶ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 23.2.1921.

⁷⁷ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 15.5.1921.

vaimonsa hameen korviin. Kirkkoherra oli saarnannut sunnuntaikirkossa käyneensä helvetin esikartanossa. Pääasia oli kuitenkin, että viinat säilyivät, eikä niistä jääty kiinni.⁷⁸ Saaristolaisten oli melko helppoa valmistaa viinaa, sillä vartiointi saarissa oli lähes mahdotonta. Kertomuksessa asukkailla tuli kuitenkin selvästi paniikki, ja he tekivät kaikkensa, että keitokset eivät paljastuisi. Kertoja mainitseekin, että kiinnijäämisestä olisi joutunut siihen aikaan linnaan. Perhe oli suuri kalastajaperhe, jossa oli monta lasta. Isän menettäminen vankilaan olisi todennäköisesti merkinnyt perheen tulonlähteen menettämistä.

Kristian Lindroos kirjoittaa *Satakuntalainen Symposion* -kirjassaan Satakunnan kirjallisen kerhon historiasta.⁷⁹ Kerho olikin innokas kieltolain vastustaja, ja he perustivat puheenjohtajansa kellariin oman viinatehtaan, jossa useina iltoina puheenjohtaja ja sihteeri valmistivat virvokkeita. Laittomia viinatehtaita toimi tuohon aikaan monissa suomalaissa kellareissa. Harvoista laittomista viinatehtaista vaan on säilynyt todisteita. Kerholaisten tiedetään olleen hyvinkin tyytyväisiä oman viinatehtaansa tuotoksiin. He ovat jättäneet jopa paljon kehitetyn kaakaoliköörinsä reseptin tuleville sukupolville.⁸⁰ Kerhon puheenjohtajan ehkä kuitenkin tunnetuin alkoholijuomaresepti oli ”kröörusi”. Hänellä oli tapana tarjota Rojohoppen talomiehelle ryyppy, mutta apteekin viinat kävivät kalliiksi, jolloin hän sekoitti omatekoiseen viinaan sokeriväriä ja konjakkiesanssia. *Kröörusi* tuli tunnetuksi koko kaupungissa ja sitä tarjoiltiin jopa hienoilla kutsuilla kahvin kanssa.⁸¹ Satakunnan kirjallisen kerhon virvoitusjuomatehdas lopetti toimintansa kieltolain kumoamisen jälkeen⁸².

Viinan valmistus oli tyypillinen rikos etenkin maaseudulla⁸³. Suurin osa aineistoni viinatehtaista oli maaseudulta. Maalla oli vähemmän poliiseja ja myös muita silminnäkijöitä. Kaupungissa asuttiin tiiviimmin ja naapurit olivat ajan tasalla toistensa tekemisistä. Viinan valmistus olisi pitänyt tehdä piilossa sisätiloissa, mikä oli melko vaarallistakin ahtaissa puutaloissa. Maapaikkojen pitäjillä oli omassa pellossa viljaa viinan valmistukseen. Ihmiset tiesivät, että maaseudulla valmistettiin väkijuomia, sillä usein poliisin kuulusteluissa oman syyllisyyden tunnustamisen sijaan syytettiin maalaisia⁸⁴. Maalaisia oli helppo syyttää, koska kukaan ei oikein tuntenut heitä nimeltä. Maalta

⁷⁸ Merikalastajan sanakirja 2016, 21-22.

⁷⁹ Lindroos 2019, 227.

⁸⁰ Lindroos 2019, 74-76.

⁸¹ Lindroos 2019, 76.

⁸² Lindroos 2019, 228.

⁸³ Rasinaho 2006, 25.

⁸⁴ Esim. SK 21.2.1920 no 42, 2.

tultiin viikonloppuisin torille myymään omia tuotteita. Useiden torikauppiaiden tiedettiin myyvän omien tuotteidensa lomassa myös viinaa.

4 Kuljetus

Alkoholia salakuljetettiin mereltä mantereelle ja sisämaahan. Myyntiverkosto oli laaja ja ulottui pitkälle sisämaahan. Arvioiden mukaan 100 000 suomalaista sai koko tai osan elannostaan viinan kuljetuksesta ja myynnistä. 1920–1930-luvuilla salakuljetettua viinaa takavarikoitiin miljoona litraa vuodessa. Ennen kieltolakia määrä oli muutamia tuhansia litroja. Tulli arvioi, että takavarikoidut alkoholit olivat noin 10–20 % kokonaisesta salakuljetuksesta. Suomeen salakuljetettiin siis jopa 5–10 miljoonaa litraa vuodessa.⁸⁵

4.1 Mereltä

August Lipsanen oli muusikko Ilkka (Danny) Lipsasen isän isä. Ilkka Lipsasen äidin isä oli Algoth Niska. Hän oli yksi Suomen legendaarisimmista salakuljettajista, joka toimi kieltolain aikaan myös Porin ja Reposaaren seudulla. Hän myi salakuljetettua viinaa Helsingissä varakkaalle väestölle. Niska kuljetti viinan virolaisilta ja saksalaisilta laivoilta sekä myöhemmin Ruotsista. Algoth Niska tunnetaankin Suomen kieltolain ajan salakuljettajien kuninkaana. Mies joutui vankilaan 1930-luvulla, jossa hän kirjoitti elämäkertansa *Seikkailuni*.⁸⁶

Poliisiraporteista ja lehtikirjoituksista voi päätellä, että viinanhimo Porissa oli kova, eikä tarjonta kyennyt vastaamaan kysyntään, joten viinaa alettiin hankkia myös meriteitse ulkomalta.

Salakuljetus meriteitse oli Porissa kaikkein yleisin salakuljetuksen muoto⁸⁷. Viinaa kuljetettiin laivoilla muun muassa Virosta ja Danzigista. Danzig eli nykyinen Gdańsk oli Puolan vapaa ja autonominen kaupunki, josta alkoholia oli helppo kuljettaa muiden tuotteiden lomassa.⁸⁸

Merimiehet myivät erilaisia puolalaisia alkoholituotteita konjakista spriihin, jota kutsuttiin *Varsovan lauluksi*⁸⁹. Viinaa kuljetettiin myös Saksasta ja kieltolain edetessä saksalaisten rikollisjärjestöjen pyörittämä salakuljetus lisääntyi⁹⁰. Mäntyluodon satama sekä Reposaari olivat täynnä höyrylaivoja ja merimiehiä. Reposaari oli 1920- ja 1930-luvuilla kansainvälinen paikka ja *räpsööläisiä* kalastajaveneitä käytettiin välillä muihinkin tarkoituksiin kuin kalastamiseen.⁹¹ Salakuljetus muuttui kieltolain edetessä ammattimaiseksi. Kalastajat käyttivät ammattiaan

⁸⁵ Honkanen 2016, 46.

⁸⁶ Kallonen 2014. yle.fi/rikostarinoita-historiasta-salakuljettajien-kuningas

⁸⁷ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 1919-1932.

⁸⁸ Filpus 2001, 72.

⁸⁹ Turun Yliopiston Kansatieteen oppiaineen verkkonäyttely suomalaisesta salakuljetuksesta.

⁹⁰ Tullimuseo. Tulli.fi

⁹¹ Haanpää & Raike 2018, 18.

näennäisesti jälkien peittämiseksi. Salakuljetuksesta tuli monille pääelinkeino ja joillekin hyvä lisätulonlähde.⁹² Pirtun salakuljetuksen kerrotaan olleen Reposaaressa niin yleistä, että sinne lähdettiin kauempaakin hakemaan laittomia juotavia⁹³. Vuonna 1920 Sosiaaliministerin raittiusosastolla arvioitiin muun muassa Porin kuuluvan niihin Suomen kaupungeista, jossa salakuljetusta tapahtui paljon. Aluevesien ulkopuolella saattoi olla jopa 20–30 pirtulaivaa, joista salakuljettajat hakivat viinaa moottoriveneillä. Pirtulaivojen lopullinen läpimurto tapahtui vuonna 1929, kun salakuljettajat hankkivat suurempia ja nopeita moottoriveneitä.⁹⁴ Salakuljetus oli portaista. Pirtuisännät tai pirtukuninkaat järjestivät salakuljetusta ja vastasivat rahoituksesta. He pysyivät myös salassa ja taka-alalla. Välikädet eli pirturengit kuljettivat pirtun maihin ja pirtutrokarit toimivat vähittäismyyjinä.⁹⁵ Kiinnijääneet salakuljettajat ja myyjät saattoivat siis hyvin olla pelkkiä apureita. Porilainen liikemies on mainittu olleen yksi Porissa toimineista pirtukuninkaista⁹⁶. Liiketaitoja tarvittiinkin pyörittämään todennäköisesti laajaakin jakeluverkostoa.

Tullilaitos vastasi kieltolain valvonnasta merellä. Viinan kuljetus ulkomailta Suomeen oli ollut kiellettyä jo vuodesta 1811. Vuonna 1917 viinan tuontikielto raukesi, mutta jo kahden vuoden päästä säädettiin kieltolaki. Salakuljettajia vastaan taisteltiin pääasiallisesti rannikolla ja rannikkomerellä⁹⁷. Tullin veneet olivat hitaita ja vanhoja, eikä niillä saanut kuin pienen osan salakuljettajista kiinni. Tullin venekalustolla kyettiin saamaan aluksi vain kalastajaveneitä ja kauppalaivoja kiinni. Tullirikosten määrä moninkertaistui 1920-luvulla ja tullin veneet kehittyivät vasta 1920-luvun lopussa.⁹⁸ Kuvassa 7 on Mäntyluodon tullivartijoiden moottorivene vuonna 1929⁹⁹ ja kuvassa 8 miehet ovat Ahlaisissa lähdössä pirtujahtiin.

⁹² Pullat 2010, 72.

⁹³ Riihiahho 2007, 15.

⁹⁴ Filpus 2001, 23.

⁹⁵ Pulkkinen 2015, 123.

⁹⁶ Häkkinen 2003, 202.

⁹⁷ Pullat 2010, 74.

⁹⁸ Tullimuseo. Tulli.fi

⁹⁹ Satakunnan Museo.

Kuva 7: Kuvan miehet ovat lähdössä Ahlaisissa pirtujahtiin¹⁰⁰. Pirtutrokareiden kiinnisaanti oli monella tapaa vaivalloista. Trokarit liikkuvat useimmiten pimeällä, öisin ja merellä, joka oli laaja ja vaikeasti vartioitava alue. Osa järjestäytyneistä rikollisista oli aseistettuja ja jopa epätoivoisia. Ammattitrokareiden veneet olivat nopeita ja välineistö aina hieman edellä tullia ja poliisia. Trokareita saattoi olla öisin suuria määriä ulkolaisten alusten luona. Kuva: Satakunnan Museo.

1920-luvun lopussa alkoi muutaman vuoden kestävä pirtusota, jossa salakuljettajat kilpailivat kasvaneista pirtumarkkinoista¹⁰¹. Kilpailu kehitti salakuljettajien taktiikoita. Poliisit ja tulli alkoivat tutkia veneitä pohjiaan myöten salakuljettajien kiinnisaamiseksi. Tällöin ammattitrokarit alkoivat käyttää *pirtutorpedoita*. Torpedo koostui metallikehikosta ja pyramidinmallisesta vedenhalkojasta. Pirtukanisterit lastattiin kehikkoon ja torpedoa vedettiin vedenhalkojaan kiinnitetystä vaijerista veneen perässä veden alla. Aluksi, kun uusi salakuljetusväline ei ollut vielä tullimiesten tiedossa, voitiin tarkastuksissa esitellä tyhjää venettä. Veneiden tarkastusta tehostettiin entisestään, jolloin salakuljettajat alkoivat hylätä torpedoita mereen. Salakuljettajat palasivat myöhemmin nostamaan pudotettuja torpedoja merestä, mikäli sen sijainti oli tarkasti mielessä. Useimmiten pudotettu lasti menetettiin. Tämän välttämiseksi torpedoihin alettiin kiinnittää koho ja suola- tai sokeripussi. Pohjassa maanneen torpedon sijainti saatiin selville, kun koho nousi pintaan painona toimineen

¹⁰⁰ Satakunnan Museo.

¹⁰¹ Pullat 2010, 58.

suolan tai sokerin sulettua muutaman päivän päästä.¹⁰² Kuljetuksen lisäksi merta käytettiin myös alkoholin piilottamiseen. Mustaksi maalatut viinakanisterit löydettiin piiloista köyden avulla, johon oli kiinnitetty noin kymmenen metrin välein kangassäkkejä. Pirtukanisterit laitettiin säkkeihin ja painoksi kiviä. Kanisterit haettiin, kun viinaa tarvittiin myyntiin.¹⁰³

Salakuljetuksesta sai sakkoja tai vankeustuomion. Salakuljettajat menettivät kiinni jäädessään veneensä valtiolle. Veneen menettäminen saattoi olla kovakin paikka, mikäli pääelanto vaati veneen käyttöä.¹⁰⁴ Kuvassa 9 on vuonna 1929 salakuljettajilta takavarikoituja veneitä. Mäntyluodon tullivartijat ovat saaneet kiinni useita pirtun salakuljetusveneitä. Jokaisesta veneestä löytyi noin 200 kpl 10 litraista kanisteria täynnä pirtua. Veneet takavarikoitiin ja kuljetettiin ensin Reposaaressa kauppatatamaan, jossa kyseinen kuva on otettu. Kuvauksen jälkeen veneet hinattiin Mäntyluodon satamaan, johon oli tilattu junavaunu. Pirtut siirtyivät vaunun kautta valtion varastoon. Veneet siirtyivät myös valtion omistukseen, josta ne huutokaupattiin. Ostaja oli usein veneen entinen omistaja, mikäli varat riittivät. Veneitä huusivat trokarit eli veneet olivat eräänlaisessa jatkuvassa kiertäessä. Kuvassa vasemmalla hymyilee leveästi tullivartija ja taka-alalla näkyy tullilaiva Pori.¹⁰⁵

Kuva 8: Kuvassa on vuonna 1929 salakuljettajilta takavarikoituja veneitä, jotka Mäntyluodon tullivartijat ovat saaneet kiinni. Kuva: Satakunnan Museo.

¹⁰² Turun Yliopiston Kansatieteen oppiaineen verkkonäyttely suomalaisesta salakuljetuksesta.

¹⁰³ Filpus 2001, 78.

¹⁰⁴ yle.fi/kieltolaki-ja-viinan-salakuljetusralli

¹⁰⁵ SK 1.6.2019

Kuva 9: Tullilaitos vastasi kieltolain valvonnasta merellä. Kuvassa on Mäntyluodon tullivartijoiden moottorivene ja vartio vuonna 1929¹⁰⁶. Mäntyluodon satama oli vilkas liikenteinen kauppapaikka ja tarkastettavia veneitä oli paljon. Kuva: Satakunnan Museo.

Kuva 10: Kuvassa on Pirtumoottorivene Ahlaisissa¹⁰⁷. Pirtumoottorivene on todennäköisesti edessä oleva pienempi vene, joka on köydellä kiinni toiseen veneeseen ja mahdollisesti hinattu rantaan. Veneessä näkyy pirtukanistereita. Isompi vene saattaisi olla tullin vene. Takana olevat miehet ovat rennon tyytyväisinä. He

¹⁰⁶ Satakunnan Museo.

¹⁰⁷ Satakunnan Museo.

lekottelevat veneen perällä sen näköisinä, kuin se olisi heidän veneensä. Voisi päätellä, että he ovat tullin työntekijät, jotka ovat ottaneet kiinni juuri pirtuveneeseen. Etualalla oleva mies tekee muistiinpanoja vakavan näköisenä. Miehen vaatetus on myös erityylinen kuin kolmen muun miehen. Mies saattaisi olla poliisi tai kieltolakietsivä. Taustalla näkyy myös todennäköisesti utelaita veneilijöitä. Kuva: Satakunnan Museo.

Merikalastajan sanakirjan haastateltava kertoi, kuinka kalastajat isä ja poika lähtivät kaksin viemään silakkaverkkoja. Poika oli ihmetelty, kun ei pysähdytty ollenkaan. Isä olikin menossa pirtulaivaan ja sanoin: ”*Jos puhut sanankin, ni sitte on perse kirjava*”. Kieltolain aikaan miehet toivat pirtulaivoista pirtua maihin ja kätki ne esimerkiksi perunamaahan. Kakarat keräsivät ämpärit täyteen pieniä kiviä ja heittelivät niitä. Kun kivi kilahdi, niin saatiin pirtut varastettua. Haastateltava kertoi myös, kuinka kaksi kalastaja miestä löysivät joskus pirtutorpedon, kun suola oli sulanut ja nostanut merkin pintaan. Torpedo oli ajelehtinut ja miehet olivat hakeneet sen ja myyneet pirtut. Rahoilla oli ostettu ainakin veneeseen uusi moottori.¹⁰⁸ Kalastajalle oli riski salakuljettaa viinaa. Kiinni jääneet salakuljettajat menettivät veneensä valtiolle ja menettivät näin myös tulonlähteensä. Saaristolaisten oli helppoa naamioitua kalastusammattinsa taakse ja kulkea merellä vapaammin.

Salakuljettajat kehittivät välineistöään koko ajan, mutta myös kuljetus muuttui. Aluevesirajojen ulkopuolella seisoivat isot rahtilaivat, joista viinaa käytiin ostamassa ja kuljettiin rantaan nopeilla moottoriveneillä. Tulli ei ollut enää riittävä viranomainen valvomaan laajentunutta viinakauppaa. Tulli ja poliisi valvoivat lainrikkoojia mantereella.¹⁰⁹ Vuonna 1930 perustettiin Merivartiolaitos estämään alkoholin salakuljetus meriteitse¹¹⁰. Salakuljetetun pirtun alkuperä oli mahdollista selvittää tarvittaessa kemiallisella analyysillä. Useimmiten alkuperä selvisi jo pakkauksesta tai kanistereiden sineteistä.¹¹¹

Satakunnan Kansassa kirjoitettiin vuonna 1929 kahdesta uudesta nopeakulkuisesta moottoriristeilijästä *As de Pica* ja *As de Caro*, jotka ovat tiedettävästi liittyneet spriilaivastoon. Pieni tullivartioalus pidatti yöllä *As de Pican* eli *Pataässän* miehistön Luvian ulkopuolella sijaitsevan Pietarkarin luona. Väkijuomien myynti oli tapahtunut Rauman ja Porin välillä olevien ulkoluotojen läheisyydessä eli Suomen aluevesien sisäpuolella.¹¹²

Satakunnan Kansassa kirjoitettiin 19.10.1929 isosta pirttualuksesta Reposaaaren edustalla. Tullialus *Porin moottori* oli lähtenyt illalla liikkeelle Reposaaaren ja Mäntyluodon edustalle ja nähnyt suuren

¹⁰⁸ Merikalastajan sanakirja 2016, 16.

¹⁰⁹ Tullimuseo. Tulli.fi

¹¹⁰ Pulkkinen 2015, 70.

¹¹¹ Pullat 2010, 74.

¹¹² SK 2.10.1929, no. 228, 3.

ja vähän epäilyttävä höyryaluksen liikkuvan. Myöhemmin illalla Porin moottorin miehistö oli havainnut merelle painuvan useita kalastajamoottoriveneitä perätysten. He lähtivät veneiden perään ja näkivät mainitun höyryaluksen Säpin Outoorin itäreiman välimailla. Höyryaluksen ympärillä oli kuhissut ainakin parikymmentä moottorivenettä. Ylivoima oli liian suuri pienelle tulliveneelle, joten vene jäi odottamaan kaapatakseen kiinni palaavat veneet. Emälaivassa oli pirtua, mutta myös hienompia juomia, kuten viskiä, konjakkia ja erilaisia viinejä. Pirtun hinta oli laivasta ostettuna 40–50 markkaa 10 litran kanisteri. Kanisterin hinta nousi ensimmäiseen etappipaikkaan kuljetettuna 150 markkaan, Reposaaressa hinta oli jo 200 markkaa ja Porissa kotiin kuljetettuna 300–400 markkaa.¹¹³

Lalli-lehdessä kirjoitettiin vuonna 1924 tapauksesta, jossa tullimiehet ja poliisit olivat kalastelemassa kanistereita. Reposaaressa poliisien kuultua Tallooran saaren rannikon kanisteririkkaudesta, lähti kaksi poliisia kanisterikalastukselle. Saavuttuaan Tallooran saaren lähistöllä olevan Wältsön saaren rannalle, he näkivät kalastusryssän. Rysässä oli saaliina 26 kpl 10 litran kanistereita. Myöhemmin tullimiehet korjasit Wältsön saaresta 10 kpl kanistereita. Lalli-lehden kirjoittaja toteaaakin että ”*kyllä meressä riistaa on monenlaista*”.¹¹⁴ Satakunnan Kansan lehtikirjoituksissa annettiin ymmärtää, että trokarien kiinnisaaminen ei ole poliisin yrittämisestä kiinni, vaan trokarien massiivisesta ylivoimasta. Rikollisten kuljetuskalusto sekä heidän määränsä olivat poliisille ja tullivartiolle liikaa. Lisäksi kuljetus tapahtui useimmiten öisin ja merellä, mikä hankaloitti kiinniottoa entisestään ja teki siitä vaarallista.

Seuraavaksi käyn läpi Porin Poliisilaitoksen Etsivä osaston raporttia ajalta 27.4.1921.

Etsiväkonstaapeli toi huhtikuun yönä vuonna 1921 Luotsinmäen tieltä Etsivään osastoon kolme miestä. Kaksi heistä, 24-vuotias kauppias ja 29-vuotias kalastaja, olivat Reposaaressa kotoisin sekä yksi heistä Porista kotoisin oleva 25-vuotias ruokatavarakauppias. Heiltä löydettiin kolme säkkiä, joiden sisällä oli 57 pulloa konjakkia. Miehet kuulusteltiin vuoron perään. Kuulustelut aloitettiin porilaisesta kauppiasta, sillä hän myönsi omistavansa takavarikoidut konjakkipullot. Hän kertoi ostaneensa konjakit eilen Reposaaressa redillä lastaamassa olevasta *Elsa*-nimisestä saksalaisesta höyrylaivasta. Hän osti yhteensä 59 pulloa 6375 markan hinnalla. Kauppias kertoi tavanneensa Reposaaressa kalastajan noin puoli kymmenen illalla. Hän pyysi kalastajaa viemään itsensä sekä reposaarelaisen kauppiaan moottoriveneellään Poriin. Porilainen kauppias ei kuitenkaan maininnut kalastajalle, että hän aikoo kuljettaa väkijuomia mukanaan. Tästä salakuljetuskeikasta ei ollut

¹¹³ SK 19.10.1929, no. 243, 2.

¹¹⁴ Lalli 16.8.1924, 2.

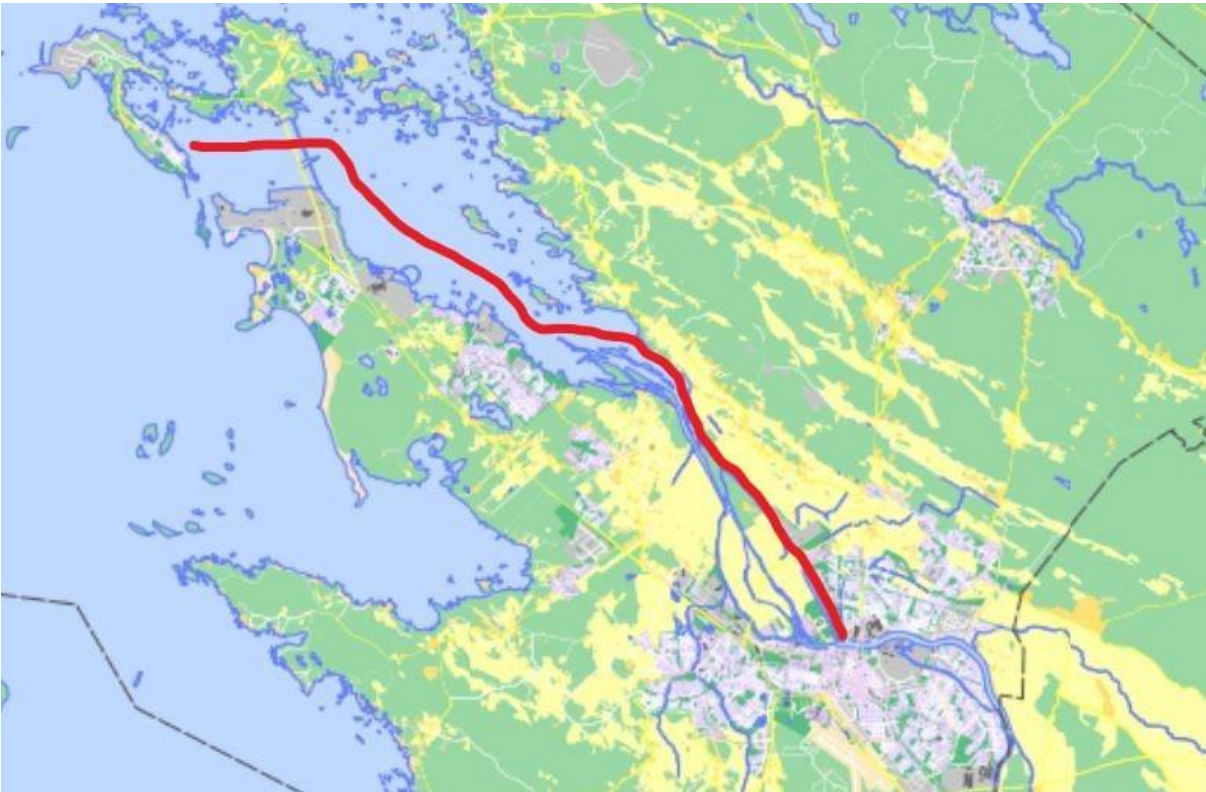
myöskään reposaarelaisella kauppiaalla aavistustakaan. Kolmikko lähti Reposaaaren rannasta ajaen ensin edellä mainitun höyrylaivan kyljelle. Kauppias nousi heti laivaan kahden muun jäädessä veneeseen. Höyrylaivan miehet panivat pullot kolmeen säkkiin ja toivat säkit redille, josta he laskivat ne veneeseen. Tällä aikaa kauppias oli hytissä maksamassa konjakkeja. Ostosten jälkeen miehet lähtivät ajamaan kaupunkiin päin. Matkalla kauppias otti säkeistä kaksi konjakkipulloa, jotka he yhdessä ryyppäsivät ajellessaan moottoriveneellä. Kaupustelijalla oli tarkoitus saapua lastinsa kanssa Pormestarinluodon päässä olevan venesuulin luona rantaan ja kantaa siitä konjakit asuntoonsa taloon numero 19 Isosannankadun varrelle. He kuitenkin laskivat veneen maihin lankkutavarapaikan luona, josta he lähtivät kantamaan konjakkisäkkejä kauppiaan asunnolle. Päästyään Sofian koulupuiston kohdalle, poliisit yllättivät heidät. Tällöin reposaarelaiset miehet heittivät säkkinsä ja lähtivät juoksemaan.

”Muutoin ei muista kaikkia yksityistapahtumia syystä, että oli siksi paljon juovuksissa” kertoi kauppias lopuksi kuulustelijalle.

Kauppiaan muistin päätöksessä kalastaja tarkensi kertomusta seuraavasti. Porilaisen kauppiaan oli tarkoitus ajaa maihin jossakin Porin Puuvillatehtaan kohdalla, sillä hän sanoi asuvansa kahdeksannessa kaupunginosassa. Kun he pääsivät Pormestarinluodolla olevien lankkutavarapaikkojen luo, veneen kone seisahtui. Kauppias käski kääntämään rantaan, jossa hän käski miehiä ottamaan yhden säkin kumpikin sekä seuraamaan itseään johtavaa tietä kaupungille päin. Miehet etenivät Hyvelän sillan yli toiselle puolelle. Heidän perässään tuli mies pyörällä ja huusi pyssy kädessä: *”Kädet ylös tai minä ammun!”*. Kalastaja kertoi pelästyneensä, koska ei tuntenut lähestyvää miestä. Hän heitti säkin maahan ja lähti juoksemaan tien viereiselle pellolle reposaarelaisen kauppiaan seuratessa perässä. He tulivat takaisin tielle kuljettuaan jonkin matkaa pelloilla. Hyvelän juovan sillalla heitä tuli vastaan kaksi konstaapelia, joiden kanssa miehet hakivat konjakit ja siirtyivät Porin Etsivään osastoon.¹¹⁵ Edellä esittelemästani kieltolakirikoksesta kirjoitettiin myös Satakunnan Kansassa 28.4.1921. Lehtikirjoituksessa kerrottiin miesten nimet ja ammatit. Kirjoitus oli otsikoitu *”Suuri väkijuomatakavarikko Porissa. 57 pulloa konjakkia viranomaisten saaliiksi”*.¹¹⁶

¹¹⁵Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 27.4.1921.

¹¹⁶ SK 28.4.1921, no. 95, 4.

Kuva 11: Kartta havainnollistaa Reposaaresta veneellä kuljettua reittiä. Reitin pituus on noin 24 kilometriä¹¹⁷ Miehet lähtivät veneellä Reposaaren rannasta. Heidän oli tarkoitus jäädä veneellä rantaan Pormestarinluodon päässä olevan venesuulin luona mutta jäivätkin lankkutavarapaikan luona. Kuva: Maanmittauslaitos.

Valitsin aineistosta edellä esittelemäni tapauksen, koska se oli hyvin tyypillinen esimerkki salakuljetuksesta Porissa. Konjakit hankittiin saksalaisesta höyrylaivasta Reposaaren kansainvälisestä satamasta ja kuljetettiin moottoriveneellä jokea pitkin kaupunkiin. Kuva 11 havainnollistaa kuljetusreittiä. Salakuljetukset tapahtuivat useimmiten juuri myöhään illalla tai öisin kaupungin nukkuessa. Monet kielto lakirikolliset pidätettiin kaupunkialueella juuri kadulla. Poliisit pysäyttivät kaduilla ihmisiä, joilla oli epäilyttävän raskaat kantamukset. Se, mikä erottaa tämän tapauksen useista muista, on konjakin määrä. Ammattilastrokarit kuljettivat suuria määriä viinaa mereltä ja höyrylaivoista. 57 pulloa konjakkia on kuitenkin melko iso salakuljetuslasti tavalliselle viinan hankkijalle. Tässä tapauksessa konjakin määrästä voi tehdä johtopäätöksi. Kauppias olisi todennäköisesti myynyt konjakkia kaupungissa. On erittäin epätodennäköistä, että kukaan hankkisi omaan varastoon 57 pulloa konjakkia aikana, jolloin kaikkien varastoja tarkastettiin ajoittain.

Kuulustelusta ei selviä mihin käyttöön kauppias konjakkia hankki. Kertomusten mukaan hän toimi kovin varmana ja miehet tottelivat hänen käskyjään. Miesten kertomukset olivat hyvin lähellä

¹¹⁷ www.maanmittauslaitos.fi/kartat

toisiaan. Miehet vastasivat hyvin yksityiskohtaisesti tapahtumien kulusta, mutta eivät kertoneet omista ajatuksistaan tilanteessa. He eivät kertoneet, oliko heillä jokin sopimus matkan hinnasta. Miehet eivät kertoneet myöskään ajatuksistaan säkkien kantamisesta. Pulloista vastuussa oleva kauppias kertoi kuitenkin juoneensa miesten kanssa yhdessä konjakkia venematalla. Eli voidaan olettaa miesten tienneen säkkien sisällöstä. Miesten motiivit jäivät hieman kyseenalaisiksi. Poliisi kysyi todennäköisesti rikoksen ratkaisemisen kannalta tärkeitä kysymyksiä, jolloin motiiveja ei käsitelty. Kauppiat olivat 1900-luvun alun Suomessa vaurasta väestöä. Kalastajat olivat köyhempiä. Yhteiskuntaluokasta ja tuloeroista huolimatta, viinan kuljetus ja myynti eteenpäin olivat kuitenkin suuri tulonlähde kenelle tahansa. Lisäksi kiinnijäämisen riski oli pieni.

Kieltolakia rikottiin paljon, eikä lain rikkominen tai sen tunnustaminen ollut poliisiraportteja tulkitsemalla kovin iso asia. Kaikkia kieltolakia rikkoneita ei voitu tuomita, koska heitä oli liian paljon vangittaviksi. Tästä syystä poliisi ja korkein oikeus valitsivat vakavimmat rikokset tuomittaviksi. Kuulustelussa oli siis osattava saada oma rikos näyttämään mahdollisimman mitättömältä ja satunnaiselta. Tämä kyseinen rikos olisi vaikuttanut merkittävämmältä, jos miehet olisivat tunteneet ennestään ja suunnitelleet konjakinkuljetuksen yhdessä, niin kuin ammattisalakuljettajat. Tällöin he olisivat olleet rikostovereita, jotka mahdollisesti jatkossakin harjoittaisivat samanlaista toimintaa. Konjakit ostanut kauppias otti kuitenkin välittömästi syyt niskoilleen ja kaksi muuta miestä tekeytyivät osittain kauppiaan uhreiksi ja osittain ajattelemattomiksi ja avuliaksi reposaarelaisiksi. Tämän tapauksen tärkeimpänä käänteenä pidän sitä, miten miehet juoksivat karkuun poliisia. Olisivatko he juosseet, jos he eivät olisi tienneet tehneensä mitään epämääräistä. He perustelivat silti pakomatkinsa hyvin. Vieras mies pyssy kädessä uhaten ampua olisi kenen tahansa mielestä pelottavaa. Miehet suhtautuvat omaan rikokseensa ja toimintaansa kevyesti. He eivät myöskään maininneet kauppiaan ryypiskelystä, vaikka kauppias oli kuulustelussa huomattavasti humaltunut. Kieltolakia ei tässä tapauksessa otettu vakavasti ja kuulustelijoita yritettiin pehmentää viattomalla tarinankerronnalla.

Viinan paikat tässä tapauksessa ovat Saksasta höyrylaivalla Reposaareen, josta miesten mukana moottoriveneellä Kokemäenjokea pitkin kaupunkiin päin. He kaarsivat Pormestarinluodon kautta rantaan lankkutavarapaikalle, josta konjakkisäkit kannettiin pitkin jokirantaa johtavaa tietä kaupungille päin Sofian koulupuiston läpi. Hyvelän sillan ylitettyään poliisi yllätti ja konjakkisäkit jäivät maahan. Konjakkisäkit päätyivät poliiseille ja Porin poliisilaitokselle takavarikkoon.

4.2 Rautatiet

Monet vastoin käymiset kolhivat teollista kehitystä niin Porissa kuin muuallakin Suomessa ja Euroopassa. Teollisuuden kehitys lähti kuitenkin takaisin nousuun 1920-luvulla ja jo vuonna 1929 Porissa oli 74 teollista laitosta. Pori olikin yksi Suomen suurimmista teollisuuskaupungeista. Aittaluotoon perustettiin Rosenlewin paperiteollisuutta, mutta myös muu teollisuus laivaliikenteineen Meri-Porissa lisääntyi. Mäntyluodon sataman kehitys oli vilkasta. Pihlavassa ja Reposaaressa toimineet sahat ja Reposaaressa konepaja vilkastuttivat myös liikennettä Meri-Poriin.¹¹⁸ Porin ja Meri-Porin välille rakennettu rautatie oli siis lähes välttämätön niin teollisuustyöläisten kuin teollisen tavaran kuljetuksenkin näkökulmasta.

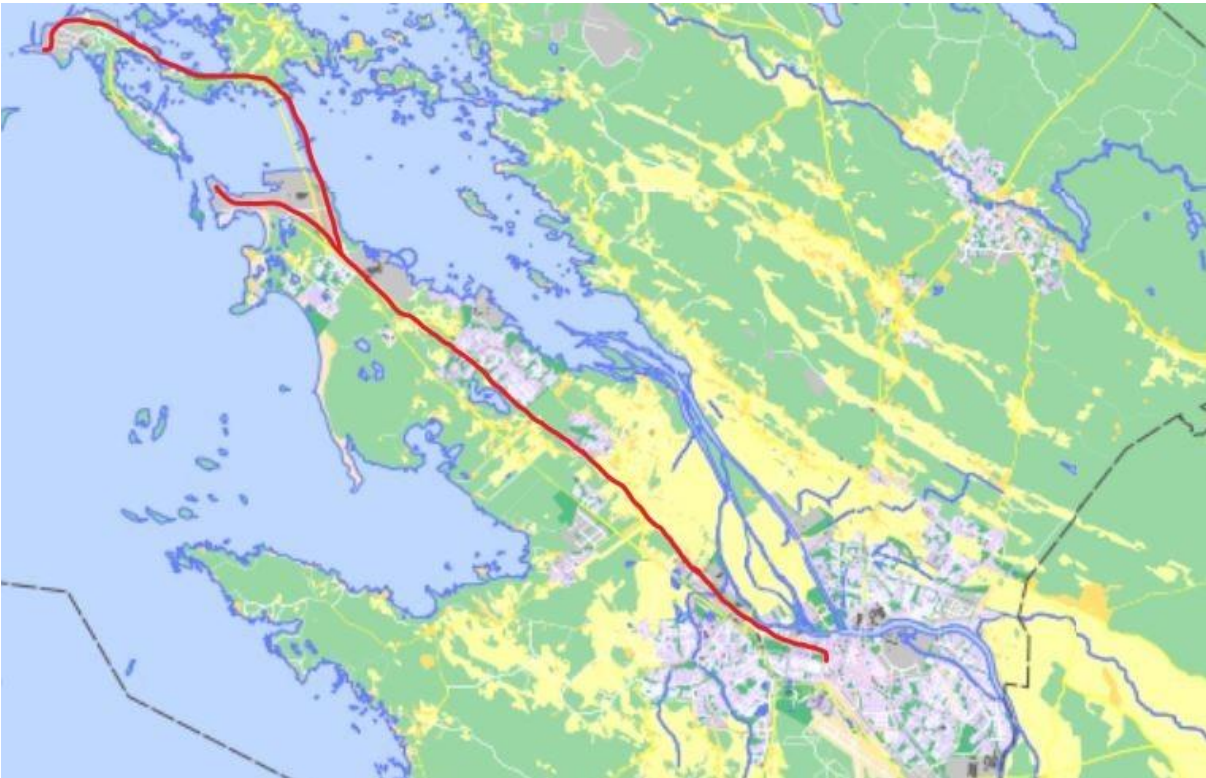
Poriin rakennettiin rautatie, jonka keskustan asema sijaitsi Länsipuiston päässä. Ensimmäinen juna saapui Poriin 25.4.1895 Porilaisten marssin saattelena. Hevoskyydit vaihtuivat junaan. Uuden rautatien myötä matkustamiseen sekä tavaran kuljetukseen kuluva aika lyheni merkittävästi. Ajan ja tilan kokemukset muuttuivat aikalaisen silmissä kulkuneuvon merkittävän nopeutumisen vuoksi.¹¹⁹ Poliisi toi etsivään osastoon Ulvilan pitäjän Vanhaltakoivistolta kotoisin olevan 18-vuotiaan työmiehen, koska hän kaupitteli kahta konjakkipulloa. Työmies kertoi käyneensä muutama päivä sitten Yrjönkadulla talossa numero 9 sijaitsevassa polkupyöräliikkeessä ostamassa itselleen pyörän päällyskumia. Hän tapasi siellä Hotelli Otavan ovenvartijan, joka pyysi kertojaa hankkimaan hänelle konjakkia luvaten 175 markkaa pullosta. Työmies meni Mäntyluotoon, jossa osti eräästä laivasta kaksi pulloa konjakkia maksaen niistä 300 markkaa. Eilen illalla hän oli mennyt Hotelli Otavaan kauppaamaan konjakkia ovenvartijalle, joka ei suostunutkaan ostamaan niitä. Tämän jälkeen työmies lähti pois ja kadulle tullessaan hän tuli pidätetyksi. Hotelli Otavan ovenvartijaa ei kuultu tapauksesta.¹²⁰

Hotellin ovenvartija on varmasti ollut varakkaampi kuin 18-vuotias työläismies. Tapauksessa työläinen kertoo auttaneensa vierasta miestä hädässä ja näin pyrkii lieventämään omaa rikostaan. Hän myös asettaa Hotelli Otavan ikävään valoon, mitä kaupungin virkavalta tai sivistyneistö tuskin toivoi. Asetelmasta tulee luokka-arvojakautunut, koska ovenvartijaa ei edes kuulustella. Todennäköisesti oli myös tiedossa, että Hotelli Otavan varakkaille asiakkaille oli aika ajoin hankittava virvokkeita.

¹¹⁸ Saarinen 1972, 409-419.

¹¹⁹ Satakunnan Museon verkkonäyttely.

¹²⁰ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 12.5.1921.

Kuva 12: Kiellettyä viinaa kuljetettiin Porissa myös rautateitse. Junalla kulkemisesta oli tehty edullista teollistuvan työnteon helpottamiseksi. Kartta havainnollistaa Porista Mäntyluotoon ja Reposaareen kulkevaa rautatietä. Junaradan pituus Porista Reposaareen on noin 26 kilometriä¹²¹. Kuva: Maanmittauslaitos

Käsittelen seuraavaksi Porin poliisilaitoksen Etsivän osaston raporttia vuodelta 1922. Porin kaupungin Uniluodolta kotoisin oleva talon omistajan tytär oli tiedettävästi kuluvan lokakuun aikana myynyt toistuvasti väkijuomia. Hän kertoi kuulusteluissa, että Mäntyluotoon menevässä junassa eräs neiti pyysi häntä hankkimaan pullon spriitä ja konjakkia, johon hän oli suostunut. Hän onnistui hankkimaan erään satamamiehen kautta pullon spriitä ja konjakkia 200 markalla ja toi ne junalla kaupunkiin. Viinaa tilannut neiti vastaanotti pullot kodissaan Itäpuistokadun talossa numero 14, mutta ei kertojan mukaan maksanut sovittua summaa.

Etsiväkonstaapeli kuuli seuraavaksi neitiä, joka ilmeni 48-vuotiaaksi keittäjäksi. Keittäjänä työskentelevän neidin tarina erosi kahdelta osin. Hänelle oli junassa myyty alkoholinhankinta- ja kuljetuspalveluita ja hän oli maksanut pulloista täydet hinnat sekä lisäkorvauksen talon omistajan tyttölle.¹²²

Talonomistajat olivat 1900-luvun alussa varakkaampaa väestöä ja keittäjät köyhempiä. Talon omistajan tytär kertoo vain yhdestä satunnaisesta myyntikerrasta, vaikka häntä epäillään useista.

¹²¹ www.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka

¹²² Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 22.10.1922.

Hän kertoo myös saaneensa liian vähän rahaa hankkimistaan pulloista, kun taas keittäjä kertoo maksaneensa vähän ylimääräistäkin. Molemmat puolustavat itseään ja tekevät toisesta osapuolesta roiston. Kuva 12 havainnollistaa Porista Mäntyluotoon ja Reposaareen kulkevaa rautatiet, jolla naiset olivat kulkeneet.

Näissä kahdessa edellä esittelemässäni tapauksessa voidaan päätellä henkilöiden ammattinimikkeiden perusteella heidän kuuluvan joko varakkaampaan tai köyhempään väestöön. Ensimmäisessä tapauksessa työmies myy viinaa Hotellin ovenvartijalle, kun taas toisessa talonomistajan tytär myy keittäjälle. Eri yhteiskuntaluokat, sukupuolet ja ikäryhmät olivat edustettuina laittoman viinan välittämisessä. Köyhille viinan myynti oli mahdollisuus parempaan toimentuloon. Mäntyluodon sataman lähellä asuville ihmisille tai satamassa työskenteleville tämä oli jopa luontevaa. Molemmissa tapauksissa viinan hankkija tekee kertomuksensa mukaan satunnaisen palveluksen vieraalle ihmiselle, joka on viinaa vailla.

Kuva 13: Kuvassa on tohtori C.A. Nordman vuonna 1925. Nordman esittelee spriikanistereiden käyttöä salakuljetuksessa ja havainnollistaa muun muassa reisi- ja käsivarsikanistereiden käyttöä¹²³. Salakuljettajat saattoivat ommella myös vaatteisiinsa salataskuja pirtuflaskojen kuljetusta varten¹²⁴. Kuva: Museovirasto Musketti.

Poliisi pidätti 42-vuotiaan rautasorvarin lesken omistamastaan asunnosta talosta numero 35 Ekinkadun eli nykyisen Laamanninkadun varrelta kuudennesta osasta koska hänen asunnostaan

¹²³ Museovirasto-Musketti. M012_HK10000_4043

¹²⁴ Pullat 2010, 73.

löydettiin 8 pulloa, joissa oli 4 kiloa spriiitä. Leski kertoi kuulustelussa merkittävän kertomuksen. Hän oli miehensä kanssa käymässä Turussa junalla. Pari oli ostanut apteekista 3 kpl 500 gramman pulloa spriiitä. He tulivat junalla Poriin ja mies kantoi kaksi matkalaukkuja kotiin, jotka olivat täynnä spriiitä. Pariskunnalle tuli kertojan mukaan ”pikkusen riitä” kotona laittomista viinoista, minkä johdosta mies oli ampunut itseään päähän *browningilla*. Mies oli kuollut ammuksen. Nainen kutsui lääkärin paikalle ja piilotti palveliattarensa kanssa spriiit kamarin väliseinän väliin. Poliisin tutkiessa itsemurhaa he löysivät spriiit ja pidättivät naisen.¹²⁵

Tapaus oli yksi synkimmistä aineistoni raporteista. Nainen antoi ymmärtää, että oli vihainen viinan salakuljetuksesta mutta miehen kuoltua hän päätti pitää viinat ja piilottaa ne. Niissä saattoi olla parin yhteiset rahat kiinni, mikä selittäisi myös riidan aiheen. Miehen reaktio riitaan oli äärimmäinen, mistä voi päätellä, että riita ei ollut ”pikkuinen”. Poliisi tutki asunnon huolellisesti itsemurhaa selvittäessä koska löysi seinän sisälle piilotetut viinat. Nainen ei kertonut, mitä pari oli tekemässä Turussa. Hän mainitsi vain apteekkiostokset. Hän ei myöskään kertonut, milloin oli huomannut miehen salakuljettavan viinaa. Emme voi tietää puhuiko leski totta. Onhan myös mahdollista, että pariskunta oli sekaantunut järjestäytyneeseen salakuljetukseen ja mies olisi saanut tästä syystä surmansa.

4.3 Maalta

Noormarkun kirkonkylästä kotoisin oleva 44-vuotias torppari toi 29.8.1921 Noormarkusta hevosella Porin 5. osaan Etelälinjankadulle eli nykyiselle Itsenäisyydenkadulle talon numero 19 pihaan seitsemän litraa kotikeittoista paloviinaa. Torppari kertoi tullessaan käymään kaupungissa noin yhdeltätoista päivällä poikansa hevosella. Hän toi yhden säkin rukiita Etelälinjankadulla asuvalle ajomiehelle. Torpparin naapurin nainen lähetti miehen mukana ajomiehelle kotikeittoista paloviinaa, jota piti olla 9 litraa. Naapuri lupasi käyvänsä perimässä hinnan paloviinoista myöhemmin ajomieheltä. Talon pihaan saapuessaan poliisit saapuivat paikalle ja veivät miehen ja viinat poliisilaitokselle.¹²⁶

Kertomuksessa mainittua naapurin naista ei kuultu rikoksesta, vaikka kertoja nimesikin hänet pääririkolliseksi, viinan valmistajaksi. Noormarkkuun olisi ollut poliiseilla pitkä matka kuulutelemaan naista ja poliisin kulkuvälineet olivat vähäiset. Viinan kotipolito maalla oli

¹²⁵ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 25.9.1922.

¹²⁶ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 29.8.1921.

helpompaa kuin kaupungin pienissä asunnoissa. Maalla sai rauhassa puuhailla suojassa katseilta. Kaupungissa oli aina joku, joka näki ja saattoi ilmoittaa poliisille. Niin kuin tässäkin tapauksessa poliisit saapuivat nopeasti paikalle. Aivan kuin he olisivat osanneet odottaa paloviinalastin saapumista.

Tilalliset kävivät usein viikonloppuisin kaupungissa ostoksilla sekä myymässä omia maatilansa tuotteita. Jotkut maatilallisista olivat torikauppiaita. Niin kuin tässäkin kertomuksessa niin monessa muissakin poliisin raporteissa salakuljetettavan viinan määrät vaihtelivat kertomuksen ja todellisuuden välillä.

Kokemäen pitäjän Kakkulaisten kylästä kotoisin oleva vuokraajan poika kuljetti Kokemäeltä Poriin kotitekoista paloviinaa. Kuulusteluissa hän myönsi tuoneensa Poriin 14 litraa kotikeittoista paloviinaa ja kätkeneensä ne talon numero 315/5 ulkokuoneeseen, josta ne löydettiin. Talo numero 315/5 sijaitsee myös 5. osassa Itsenäisyyden kadulla.¹²⁷

Satakunnan Kansassa kirjoitettiin tapauksesta, jossa poliisiviranomaiset saivat tiedon, että Luvialta oli suunnitteilla kuljettaa pirtua Poriin. Vähärauman poliisit asettuivat vartioon ja huomasivat Luvialle päin menevän epäilyttävän näköisiä autoja. Poliisit lähtivät seuraamaan autoja, joiden jäljet johtivat Luvian Niemenkylään Lankoorin rantaan. Siellä parhaillaan lastattiin Chevrolet kuorma-autoon 480 litraa spriiä. Mukana olleet miehet pääsivät pakoon moottori- ja soutuveneellään mutta kuorma auton hytissä olleet luvialainen kalastaja ja porilainen työmies jäivät kiinni. Auto jätettiin Eurajoen nimismiehen haltuun.¹²⁸

Järjestäytynyt rikollisuus ei ulottunut ainoastaan Porin kaupunkiin vaan Porista kuljetettiin myös sisämaahan viinaa. Ammattitrokarit kuljettivat viinaa pirtuautoilla¹²⁹. Satakunnan Kansassa kirjoitettiin vuonna 1927, että rannikkoseudulta kuljetetaan nykyisin suuria määriä saksalaista pirtua sisämaahan. Rannikon trokareita epäiltiin kuljettaneen spritit kätköpaikkoihin, joista tamperelaiset trokarit ovat niitä hakeneet. Ulvilan poliisiviranomaisten piirin nimismies ja apulaisnimismies ajoivat Kullaalta Poriin päin ja pysäyttivät Harjakankaantiellä epäilyttävän auton. Autosta juoksi toinen miehistä pakoon. Auton kuljettaja, tamperelainen rakennusmestari, oli aikaisemminkin ollut poliisiviranomaisten kanssa tekemisissä, nimittäin juuri viinan trokauksesta mutta päässyt pakoon paikalta. Mies pidätettiin, sillä hänen autostaan löytyi 240 litraa spriiä. Auton lähetyviltä metsästä, noin 20 metrin päässä maantiestä puiden alta löytyi spritiin kätköpaikka, missä oli vielä jäljellä 110

¹²⁷ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 20.9.1919.

¹²⁸ SK 1.6.2019

¹²⁹ Pulkkinen 2015, 127.

litraa spriitä. Pidätettyään rakennusmestarin, tuli Porista päin toinen auto. Autossa oli kaksi miestä, joista toinen hyppäsi autosta ja hävisi metsään. Auton kuljettaja jäi autoon odottamaan, mitä tuleman pitää. Poliisit löysivät autosta 100 litraa spriitä. Molemmat salakuljettajat kuljetettiin Poriin kuulusteltaviksi. Ensimmäinen heistä kertoi aikoneensa kuljettaa väkijuomia Tampereelle ja toinen Suoniemelle. Poliisit olivat lehtijutun mukaan toiveikkaita pakoon livistäneiden trokarien kiinnisaamisesta.¹³⁰

¹³⁰ SK 27.4.1927 no 95.

5 Myynti ja käyttö

5.1 Tippakaupat

Vuoden 1923 selvityksessä haluttiin tietää Suomen juopimmat ammattikunnat. Juopimmiksi selvisivät muun muassa sekatyö- ja työmiehet, maalarit, verhoilijat, ajurit, kauppamatkustajat ja auton kuljettajat.¹³¹ Työläisväestö oli kieltolakirikosten kärjessä, vaikka alkoholia käytettiin kaikissa yhteiskuntaluokissa. Kiinnijäämisen riski oli työläiselle suurempi kuin yläluokkalaisille, jotka nauttivat useimmiten alkoholia kodeissa, yksityistiloissa ja klubeilla. Työmiehet juopottelivat julkisilla paikoilla ja kävivät tippakaupoissa, salakapakoissa ja pirtutaloissa yläluokan pisyessä visusti sisällä. Poliisi valittikin 1920-luvulla, että heidän on hankala päästä ensimmäisen luokan ravintoloihin tekemään tarkastusta edes siviilipuvuissa. Alkoholi maistui parhaiten toimettomille ja irtolaisille.¹³²

Alkoholia hankittiin ja nautittiin salakapakoissa, joita oli ainakin seuraavanlaisia: tippakauppoja, salakapakoita ja pirtutaloja. Yleisin näistä oli tippakauppa eli vähittäiskauppa, josta sai ostettua alkoholia litran, puoli litraa tai neljännes litran eli *varpusen*.¹³³ Taskumattia oli myös tapana kutsua *varpuseksi*. Nimi *varpunen* juontaa Raittiuden ystävien laulukirjan nimestä, sillä pirttu sai laulutuuille.¹³⁴ Tippakauppojen myynti painottui ainoastaan väkeviin juomiin, etenkin pirttuun. Hienompia juomia, kuten konjakkia oli mahdollista tilata tippakaupoista suoraan kotiovelle. Tippakaupoissa kuitenkin ainoastaan asioitiin. Tuotetta oli mahdollisuus yleensä maistaa ennen ostamista sekä ostaa suoraan omaan pulloon.¹³⁵

5.2 Salakapakat

*”Sanotaan Porissa olevan salakapakoita, joissa myytäs parempia juomia mutta sellainen puhe on kai panettelua eihän valpas poliisikaan niistä paljon tiedä.”*¹³⁶

Salakapakoihin oli mahdollisuus jäädä myös nauttimaan ostamansa alkoholi tai ostaa lantrattua alkoholijuomaa. Kapakoitsijat halusivat välttyä kiinnijäämiseltä ja siksi humalaisimmat asiakkaat

¹³¹ Pulkkinen 2015, 146-147.

¹³² Pulkkinen 2015, 144-146.

¹³³ Pulkkinen 2015, 150.

¹³⁴ yle.fi/kieltolaki-ja-viinan-salakuuljetus

¹³⁵ Pulkkinen 2015, 150.

¹³⁶ SK.07.11.1922 no 256.

käännyttiin jo ovella pois. Tapa käyttää vahtimestareina voimamiehiä onkin epäilty olevan peräisin kieltolain ajalta. Varakkaampien oli mahdollisuus paremmissa salakapakoissa mennä kabinetteihin. Salakapakoissa tiedetään olleen alkoholin lisäksi muutakin ohjelmaa, kuten musiikkia ja tanssia.¹³⁷ Kieltolain aikana monissa salakapakoissa oli tarjolla alkoholijuomien ohella ilotyttöjä. Ankara alkoholilainsäädäntö sekä lama ja kaupunkien teollistuminen lisäsi alkoholirikosten määrää mutta myös prostituutiota. Lamakausi toi koko ajan lisää prostituutioon uusia yrittäjiä.¹³⁸

Pommac otettiin käyttöön Suomessa lantrinkkinä vuonna 1925. Kova Pommac oli kymmenen senttiä 96 tilavuusprosenttista spriitä pullolliseen Pommacia. Salakapakoissa tarjoiltiin kovaa teetä markalla, erilaisia booleja ja *vatiaista* eli parempaa teetä, jossa oli spriitä, vettä, poltettua sokeria ja snapsi leikattua konjakkia. Joissakin kapakoissa tarjoiltiin myös konjakkia ja viskiä.¹³⁹ Ravintolat saivat ilmoituksia ennen raittiuspoliisien tarkastuksia. Poliisit saattoivat jopa itse ilmoittaa tulostaan. Viinaa piilotettiin kaikkialle.¹⁴⁰

Satakunnan Kansassa kirjoitettiin salakapakasta, joka sijaitsi osoitteessa Isolinnankatu 14, silloista poliisilaitosta vastapäätä. Utinen otsikoitiin huomiota herättäen ”Poliisi ja viinakauppias naapureina”. Poliisi oli takavarikoinut Kansallisruokalan ja kahvilan omistajalta 13 ja puoli litraa kotitekoista viinaa. Lehdessä kerrottiin, että kauppiaan omistamassa kahvilassa oli vietetty jo pidemmän ajan täydellistä kapakaelämää. Tietojen mukaan kyseinen kauppias oli suorastaan julkisesti myynyt kahvilavierailleen 80-100 markan litrahinnalla pirtua ollessaan itsen samaan aikaan täydessä humalassa. Kauppias kielsi koskaan myyneensä mitään väkijuomia, mutta kertoi nähneensä kahvilassaan usein juopuneita. Hän väittikin takavarikoituneiden viinujen kuuluneen joillekin maalaisille. Asiasta kuultiin 11 eri todistajaa, joiden mielestä kauppiaan syyllisyys oli täysin selvää. Kauppiaan pääkudit eli trokarit olivat tekeytyneet kokonaan asiasta tietämättömiksi. Tapaus käsiteltiin raastuvanoikeudessa.¹⁴¹ Kuvassa 14 on pienoismalli esittelemästani salakapakasta. Kuvan pienoismalli mukailee talon vuoden 1920 ulkomuotoa. Talo oli suurehko liike- ja asuinrakennus, joka oli rakennettu todennäköisesti enne Porin paloa vuonna 1852. Osa rakennuksesta paloi vuonna 1979, jonka jälkeen talo purettiin ja paikalle rakennettiin kerrostalo. Projektin Isolinnankatu 14 tutkimustyön talon historiasta, 3D-mallinnuksen ja kokoonpanon ovat toteuttaneet vuonna 2020 Satakunnan Ammattikorkeakoulun opiskelija Aku-Petteri Koskinen ja Turun yliopiston opiskelija Milla Hautaoja. Projektin koordinaattorina toimi Satakunnan

¹³⁷ Pulkkinen 2015, 150-151.

¹³⁸ Häkkinen 1995, 57.

¹³⁹ Pulkkinen 2015, 96-97.

¹⁴⁰ Pulkkinen 2015, 148-149.

¹⁴¹ SK 21.2.1920 no 42, 2.

opiskelijatalo ry:n toiminnanjohtaja Kasper Peltonen. Projektin tavoitteena oli tuoda nähtäville pala Porin keskustan katukuvan menneisyyttä sekä muistuttaa puretun porilaisrakennuksen historiasta. Purettu talo ja sen pitkä ja merkityksellinen historia unohdetaan nopeasti. Myös Mikonkatu 14:n puolella sijaitsi puutalo, jossa toimi Yönsilmä-niminen salakapakka¹⁴².

Kuva 14: Kuvassa Projekti Isolinnankatu 14, joka mukailee edellä esittelemääni poliisilaitoksen vieressä sijainnutta kansallisruokalaa ja salakapakkaa.

1920- ja 1930-luvuilla myös ravintoloissa oli luokkajako. Ravintoloita oli ensimmäisen luokan hienostoravintoloita, toisen luokan ravintolat keskiluokkaisille ja kolmannen luokan kansanravintolat. Alkoholin hinnat vaihtelivat myös ravintolaluokan mukaan. Kieltolailla ei ollut suurta vaikutusta ravintoloiden anniskeluun, sillä tarjoilu aloitettiin aamulla ja jatkettiin puoleen yöhön.¹⁴³ Ravintoloiden osana tai yksityisten seurojen tiloissa toimi klubeja epävirallisina jatkopaikkoina, joissa alkoholia tarjottiin aamuun saakka. Klubien toiminta oli usein aktiivista, mutta niiden löytäminen oli vaikeaa suljetun sisäpiirin vuoksi. Klubeilla oli selkeä yhteys kaupungin varakkaisiin henkilöihin ja tasokkaisiin ravintoloihin. Asiakaskunta oli keski- ja yläluokkaisia, kuten lääkäreitä, kirjanpitäjiä, toimittajia ja taiteilijoita.¹⁴⁴

1900-luvun suomalaisen sivistyneistö mukaan alkoholi oli osa suomalaista kulttuuria ja osa suomalaisuutta itsessään¹⁴⁵. Satakunnan kirjallinen kerho vietti myös rattoisaa kapakkaelämää. Kerhon tärkeimmät kokoontumispaikat olivat Hotelli Otava (Valtakatu 15) ja Kauppaseura

¹⁴² Viljanen 2020, 31.

¹⁴³ Pulkkinen 2015, 148.

¹⁴⁴ Pulkkinen 2015, 154-156.

¹⁴⁵ Vilkuna 2015, 10.

(Valtakatu 20), joista Kauppaseura oli hieman enemmän käytössä. Kerholaiset kokoontuivat myös toistensa kodeissa. Kokouspaikoissa oli kuitenkin kausivaihtelua. Kauppaseuran johtokunta oli luvannut, että kerholaiset saivat tuoda kokouksiinsa omia virvokkeitaan eikä ravintoloitsija tyrkytä enää heille kalliita mehujaan.¹⁴⁶ Kauppaseura suljettiin jopa joksikin aikaa kieltolakirikkomusten takia¹⁴⁷. Kerholaisten tiedetään käyneen myös juhlimassa aamutunneilla Porin ruotsalaisella klubilla.¹⁴⁸ Kerhon puheenjohtaja ja kerholainen ostivat yhdessä Porin torin laidalla sijaitsevan Rojohoppen talon, joka sijaitsee nykyisen Nortamonkadun ja Yrjönkadun risteyksessä. Talosta tuli merkittävä kulttuurikoti, jossa pidettiin myös monia juhlia 1920- ja 1930-luvuilla.¹⁴⁹

Kerhon tapaamisissa toistuivat kirjallisuusesitelmien lisäksi juomalaulut ja veljellinen ilonpito. Väkijuomat olivat keskeisessä osassa kerhon kokouksia, mutta päihtyminen ei ollut itse tarkoitus. Kerholaisille alkoholin selkeä esille tuominen oli paljolti poikamaista huumoria ja kannanotto kieltolakiin.¹⁵⁰

Satakunnan Kirjallisella kerholla oli lämpimät välit kaupungin poliisiin ja virkavaltaan, mikä oli luonnollisesti kieltolain aikana etu. Vanha kaupunkilegenda kertoo poliisipäällikön kukkuneen humalapäissään puussa kerholaisten kanssa vietetyn illan jälkeen. Pääkaupungista saapuvia hengenhaistajia tarvitsi kuitenkin näidenkin herrojen varoa. Tiedetään myös poliisimestarin olleen kerhon illallisvieraana kauppaseuralla.¹⁵¹ Kerran kerholaisten ollessa Puistoapteekissa jatkoilla kello viisi aamuyöllä ja painien siellä äänekkäästi ranskalaisittain, napautti poliisikonstaapeli kerran huomauttavasti ikkunaa ja jatkoi matkaansa¹⁵². Kaikesta päätellen poliisit suhtautuivat ainakin Satakunnan kirjallisen kerhon kieltolakirikkomuksiin myötämielisemmin kuin esimerkiksi työläisväestön rikkeisiin.

5.3 Pirtutalot

Tippakauppojen ja salakapakoiden lisäksi alkoholia myytiin myös pirtutaloissa, joissa yhdistyivät pirtun myynti ja humalahakuinen juominen. Pirtutaloissa ei edes yritetty käyttäytyä vaan usein

¹⁴⁶ Lindroos 2019, 85-86.

¹⁴⁷ Lindroos 2019, 78.

¹⁴⁸ Lindroos 2019, 90.

¹⁴⁹ Lindroos 2019, 68-71.

¹⁵⁰ Lindroos 2019, 98-99.

¹⁵¹ Lindroos 2019, 77-78.

¹⁵² Lindroos 2019, 91.

sorruttiin väkivaltaan, järjestyshäiriöihin ja siveettömyyteen. Taloissa oli yleensä useita myyjiä ja viinaa oli ostettavissa vuorokauden ympäri.¹⁵³

Porin kauppatorilla sijannut Vaakahuone oli keskeinen kauppapaikka torilla vuosina 1895-1954¹⁵⁴. Hirsirakenteinen Vaakahuone toimi torikaupan keskuksena. Se rakennettiin vuonna 1895 Eteläkauppatori 4:n edustalle. Tällöin Porin torilla aloitettiin myös myynnissä olevan maidon ja lihan tarkastus, jonka suoritti kaupungin eläinlääkäri. Vaakahuoneella punnittiin myös myytävät heinät rakennuksen keskellä sijaitsevassa lattiavaa'assa. Tästä syystä huone oli läpikuljettava. Vaakahuoneen rinnalla oli maksullinen käymälä, jota kutsuttiin panssarikahvilaksi.¹⁵⁵ Sen imago oli huono niin rapistuneen kuntosaa, maineensa kuin myös hajunsa vuoksi. Vaakahuone houkutteli puoleensa merkittävän paljon pikkurikollisia. Tiedetään vaakahuoneen nurkilta löytyneen iltaisin myös maksullista rakkautta. Rakennuksen nurkilla kävi kauppa yötä päivää.¹⁵⁶ Lehdistä löytyy kirjoituksia siitä, miten vaakahuone toimi pimeän viinan myyntipaikkana. Porin kauppatori toimi myös viinanmyyntipaikkana ja torikauppiat osoittautuivat monissa poliisin kirjaamissa tapauksissa viinan myyjiksi. Kuvassa 15 on Vaakahuone torikaupan keskuksena.

Kuva 15: Kuvassa on Porin kauppatorin vilskettä ja taustalla torikaupan keskus Vaakahuone, joka oli keskeinen kauppapaikka torilla vuosina 1895-1954¹⁵⁷. Kuva: Finna.fi

¹⁵³ Pulkkinen 2015, 150.

¹⁵⁴ Finna.fi

¹⁵⁵ Viljanen 2020, 26.

¹⁵⁶ Satakunnan Museon vuonna 1975 julkaisema, Porin torin historiaa käsittelevä tutkielma.

¹⁵⁷ Finna.fi

Satakunta-lehti kirjoitti tapauksesta, jossa poliisi otti kiinni Kullaalta torille saapuneen juustojen myyjän. Juustonmyyjä oli myynyt pontikkaa vaakahuoneen tiloissa. Hän oli piilottanut pulloet myytävien juustojensa alle. Poliisi tutki juustokorit, koska myyjä oli selvästi humaltunut. Satakunta-lehden uutisessa vihjailtiin vaakamestarin osallisuudesta vaakahuoneen jatkuviin viinaongelmiin. Kirjoitus oli otsikoitu ”Porin vaakahuone edelleen wiinapesänä”. Vaakamestari syytti lehteä kunnianloukkauksesta. Hän kertoi olevansa syytön siihen, että vaakahuoneen nurkilla liikkuu humalaisia. Vaakamestari kertoi myös humalaisten pyrkivän hänen työhuoneeseensa juomaan konjakkejaan.¹⁵⁸

Porin poliisilaitoksen Etsivän osaston raportissa vuonna 1921 työmies Alahärmän pitäjän Huhtamäen kylästä ilmoitti, että porilaisen torikauppiaan 17-vuotias poika kauppasi hänelle kotitekoista viinaa pyytäen siitä 120 markkaa litralta. Mies oli suostunut ostamaan viinan ja antoi 150 markkaa pojalle saamatta vaihtorahojaan takaisin. Torikauppiaan poika kertoi kuulustelussa, että eilen illalla hänen kotiinsa taloon numero 1 Itäpoikkikadulle tuli eräs tuntematon mies kysymään, josko poika voisi hankkia miehelle ainetta. Poika kertoi hakeneensa kotomakasiinista tuntemattomalta mieheltä kauppatorilta 100 markan hinnalla litran kotikeittoista viinaa, joka oli kahdessa olutpullossa. Hän myi ne 120 markalla miehelle, jolloin mies oli alkanut vaatia 50 markkaa takaisin. Poika ei ollut vaatimuksiin suostunut.¹⁵⁹

Kuukauden myöhemmin etsiväkonstaapeli pidätti 40-vuotiaan torikauppiaan talon numero 1 Itäpoikkikadun varrelta, eli todennäköisesti pojan isän. Miehen navetasta oli löytynyt 3 litraa kotikeittoista paloviinaa. Kuulusteluissa torikauppiaas kertoi ostaneensa viinat Kokemäkeläiseltä mieheltä kotipihassaan 50 markan litrahinnalla. Viina hänen oli aikomus käyttää itse. Todistajina kuultiin kolme porilaista työmiestä, jotka olivat kertomuksiansa mukaan ostaneet useasti kyseiseltä torikauppiaalta spriiä. Miestä syytettiin luvattomasta viinan myynnistä ja hallussapidosta.¹⁶⁰

Ensikertalainen viinan valmistaja sai vähintään 100 markan sakon. Rikosta uusittaessa tekijä joutui vähintään kolmeksi kuukaudeksi vankilaan. Kahden kuukauden päästä kieltolain voimaan tulosta sakkomäärät viisinkertaistettiin ja vankilatuomiot kiristyivät kolmanneksen.¹⁶¹ Kieltolain rikkojat eivät säikähtäneet kiinnijäämisistä, sillä he eivät tyytyneet ensimmäisen oikeusasteen päätökseen vaan valittivat asiastaan eteenpäin. Tällä tavalla oikeusprosessit pitkittyivät ja saattoivat kestää jopa

¹⁵⁸ Satakunnan Museon vuonna 1975 julkaisema, Porin torin historiaa käsittelevä tutkielma.

¹⁵⁹ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 22.1.1921.

¹⁶⁰ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 25.2.1921.

¹⁶¹ Pulkkinen 2015, 69.

vuosia, jonka aikana rikolliset jatkoivat toimintaansa.¹⁶² Satakunnan Kansa kirjoitti 29.11.1921 raastuvanoikeudessa tuomitusta Reposarelaisesta työmiehestä, joka oli jäänyt ensimmäistä kertaa kiinni viinan myynnistä. Hän sai 1500 markkaa sakkoa sekä menetti valtiolle myynnin kautta saamansa 100 markan hyödyn.¹⁶³ Jokaisesta kiinnijääneestä lainrikkojasta ei suinkaan kirjoitettu lehteen. Kirjoituksen tarkoituksena oli todennäköisesti toimia varoittavana esimerkkinä.

Poliisi toi etsiväosastoon Antinkadulta leipurimiehen, joka oli kaupitellut 500 gramman ja 800 gramman suuruksi väärennettyjä piirilääkärin nimellä varustettuja spriireseptejä. Leipurilla oli reseptejä pidätyshetkellä 20 kappaletta ja 2 kappaletta Kirkkoapteekin vastalappuja. Mies oli kotoisin Tyrvään pitäjän Tapiolan kylästä. Hän kertoi kuulusteluissa olleensa Tampereella hankkimassa leipurin tarpeita, kun muuan tuntematon mies oli tullut kyselemään spriireseptien hintoja. Leipuri oli osannut kertoa, että hinnat olivat noin 25-30 markan luokkaa. Tuntematon mies oli kertonut hänellä olevan 35 kappaletta reseptejä ja huomauttanut niillä tienaaavan ainakin 400-500 markkaa. Leipuri oli ostanut reseptit 700 markalla ja lähtenyt junalla Poriin kaupustelemaan niitä. Hänet otettiin kiinni Kirkkoapteekin edestä kaupustelemasta.¹⁶⁴ Leipuri kertoi ostaneensa reseptit tuntemattomalta ja myönsi tienneensä väärennöksistä. Todennäköisesti rikos olisi ollut pahempi, mikäli hän olisi tehnyt reseptit itse. Kiinnijäämisen riski oli suuri, sillä hän kaupusteli reseptejä apteekin edessä. Mielenkiintoista on se, kuka reseptejä osti. Riski jäädä apteekissa kiinni väärennetyn reseptin kanssa oli olemassa ja alkoholia sai hankittua muillakin todennäköisesti riskittömämmillään keinoilla.

¹⁶² Pullat 2010, 72.

¹⁶³ SK 29.11.1921, 4.

¹⁶⁴ Kansallisarkisto, Turun toimipiste, Porin poliisilaitoksen pöytäkirjat. 4.8.1922.

6 Yhteenveto

Pro gradu- työssäni perehdyin kieltolain ilmenemiseen Porissa. Tarkastelin esimerkkitapausten avulla laittoman viinan valmistusta, kuljetusta, myyntiä ja käyttöä. Pohdin poliisiraporttien pohjalta ilmiöitä ja aikalaisten suhdetta lakiin.

Alkoholi on kuulunut osaksi suomalaista kulttuuria jo pitkään. Voimaan astunut kieltolaki häiritsi kulttuurin toteutumista sekä ihmisten normaalia elämää. Kansalaiset suhtautuivat lakiin välinpitämättömästi ja halveksivasti. Suomessa toivuttiin sodasta ja taloudellinen tilanne oli huono. Kieltolakirikollisuus oli houkutteleva toimeentulonlähde. Kansa oli kahtiajakautunut ja sodan osapuolten välillä oli epäluottamus. Kieltolaki säädettiin Suomeen hyvin epävarmoina aikoina niin poliittisesti kuin taloudellisesti.

Kieltolaki sai alkunsa ajatuksesta raitistaa kansa ja erityisesti rahvas työväenluokka, jonka alkoholin käyttö nähtiin sivistymättömänä ja runsaana. Ensimmäinen luokka koki työväen raitistamisen välttämättömänä. He näkivät oman alkoholinkäyttönsä alemmista luokista eriävänä. Alempien luokkien alkoholikulttuuri nähtiin aina humalahakuisena ja työväenluokka juoppona. Vaikka laki koski kaikkia kansalaisia luokkaan katsomatta, varakkaimmat eivät nähneet syytä itse lopettaa alkoholin kulutustaan. Kansa saattoikin nähdä tämän ja kieltolain eräänlaisena nöyryytyksenä. Lain rikkominen oli osittain protestointia valtaa pitäviä kohtaan. Poliisin raporteissa toistui työväenluokkaisten pidätykset. Myös toisen luokan ihmisiä kuten kauppiaita ja tilallisia pidätettiin. Ensimmäisen luokan kansalaisia ei ollut poliisin raporteissa yhtään. On kuitenkin tiedossa, että myös varakkaimmat käyttivät alkoholia niin yksityisissä tiloissa kuin Porin parhaissa ravintoloissa. Kuten Kristian Lindroos kirjoitti, he jopa valmistivat alkoholia. Katsoiko virkavalta siis ensimmäisen luokan tekemisiä sormien läpi? Virkavallalla oli kotietsintälupa, mikäli oli syytä epäillä henkilöä lain rikkomisesta. Vaikuttiko poliisin ja ensimmäisen luokan välillä oleva luokkaero pidätyksien määrään? Ymmärrettävää on että, yksityisissä tiloissa tai yksin juopotelleet eivät jääneet kiinni. Kaikkein rikkaimmat eivät kaupanneet viinaa kaduilla tai hakeneet sitä mereltä. He saivat alkoholin todennäköisesti kotiovelleen kuljetettuna.

Poliisiraporteista selvisi, että osa tapauksista olivat tulleet tietoon ilmiantoina, epäilyttävänä käytöksenä tai satunnaistarkastuksessa. Ihmiset ilmiantoivat jonkin verran naapureitaan tai henkilöitä, joilta olivat itse ostaneet viinaa. Ilmiantomotiivit eivät selviä poliisin kirjaamista raporteista, mutta motiiveja oli todennäköisesti yhtä monia kuin ilmiantajia. Motiivi saattoi olla ilmiannosta saatava rahapalkkio, suhde ilmiannettavaan tai yksinkertaisesti lainkuuliaisuus.

Kieltolakia valvoivat poliisit, tulli, nimismiehet ja erilaiset vapaaehtoiset tahot kuten raittiusseurat ja kansalaisjärjestöt. Järjestyspoliisien lisäksi Porissa oli kieltolakietsiviä, joiden tehtävänä oli selvittää kieltolakirikoksia. Poliisin valvontapiiri oli laaja ja hajanainen. Kaupunki oli jaettu erillisiin valvontapiireihin, jotka olivat kaupungin alueiden lisäksi Uudenkoiviston ja Toejoen esikaupunkialueet sekä Mäntyluodon ja Reposaaren satamat ja asuinalueet. Kaukana toisistaan sijaitsevia alueita oli haasteellista valvoa. Vain pieni osa rikoksista tuli ilmi eli piilorikollisuuden määrä oli huomattava. Porin poliisilaitoksen etsiväosaston pidätysraporteissa välittyy ajan henki sekä kulttuuriset arvot ja näkemykset. Raportteja on kirjattu kaikkina viikonpäivinä ja kellonaikoina, jopa öisin. Raporteissa kuulusteltava kertoo aina ensin yksityiskohtaisen kertomuksen rikoksestaan, jonka jälkeen he kertovat tiedot itsestään. Raporteissa ei selviä etsivien mahdollisesti esittämät kysymykset. Ihmiset selittivät ja oikeuttivat tekojaan, jopa valehtelivat. Kuulusteluissa myös syytettiin muita, jotta oma rikos näyttäisi vähäpätöisemmältä. Kertomuksissa toistui myös syyllisenä ”eräs tuntematon mies”, joka oli saanut syytetyt pahoille teille. Kuulusteltavat syyttivätkin useimmiten tuntematonta, jolloin poliisin oli mahdoton seurata jälkiä päärikollisen luo. On mahdollista, että ihmiset hankkivat viinaa tuntemattomilta mutta he saattoivat myös suojella toinen toisiaan tällä tavalla. Harvat kiinnijäät ilmiantoivat omia lähteitään, vaan kutsuivat heitä ”muuan tuntemattomiksi miehiksi” tai maalaisiksi, sillä maalaisia oli aina helppo syyttää koska he asuivat kauempana ja poliisin resurssit eivät riittäneet niin pitkälle. Ulkomaalaisten alusten nimet kuulusteltavat kertoivat poikkeuksetta. Ulkolaisia isoja pirtulaivoja kävi monia Porin edustalla. Salakapakoita ei jostakin syystä ilmiannettua. Myöskään lehdissä ei ole monia mainintoja niistä mutta rivien välistä voi lukea, että niitä oli jokaiselle yhteiskuntaluokalle. Satakunnan Kansan kirjoittaja ivasi, että salakapakoita ei varmaan ole, kun ei valpas poliisikaan niistä paljon tiedä. Poliisia kyseenalaistettiin niin lain kannattajien kuin rikkojienkin puolella. Poliisiviranomaiset olivatkin helpottuneita kieltolain kumouduttua. Kieltolaki nähtiin lainvalvojen velvollisuutena. Pidätetyt tunnustivat tekonsa ja vaikka he saattoivat vähätellä rikosta tai valehdella niin he olivat yleensä melko suoria. Kansa ei kunnioittanut kieltolakia mutta he ymmärsivät lainvalvojen velvollisuuden. Lainvalvojilla ei ollut helppoa. Poliisin resurssit olivat niukat, vaikka niitä lisättiin kieltolain aikana. Jonkin verran tiedetään myös virkavallan rikkoneen lakia ottamalla lahjuksia tai avustamalla rikollisia sekä sulkemalla silmänsä rikoksilta. Hiljaista hyväksyntää tapahtui niin kansan kuin virkavallan keskuudessa.

Kieltolain rikoksiin syyllistyi useimmiten 20–29-vuotiaat miehet. Viinatrokarista tuleekin helposti mieleen nuori mies, mutta tyypillinen trokari kieltolain aikana oli nainen, joka oli useimmiten työläistäustainen, keski-ikäinen ja pienituloisen. Naiset olivat ammateiltaan esimerkiksi tarjoilijoita,

keittäjiä, siivoojia ja palvelijattaria. Viinan myynti oli ainoa kieltolakirikos, jota naiset tekivät miehiä enemmän.¹⁶⁵ Porin poliisilaitoksen raporteissa tekijöistä suurin osa oli miehiä. Naiset valmistivat viinaa sekä myivät ja kuljettivat pieniä määriä sitä. Kuitenkaan esimerkiksi merellä tapahtuneesta kuljetuksesta ei löytynyt Porista mainintoja naisista. Työväenluokka oli suurin ryhmä, joka rikkoi lakia. He ovat ryhmänä myös suurin kansanryhmä, joten vertailu muiden luokkien kanssa voi olla kohtuutonta. Työväenluokkaisten työ- ja taloudellinen tilanne oli myös huono, mikä selittää lisätulon tarpeen. Monien varallisuus kasvoikin kieltolain aikana lisätulon avulla. Piilorikollisuutta oli paljon ja se riippuu monista tekijöistä. Esimerkiksi poliisin kontrollin tiukkuus sekä vertaisyhteisön sosiaalinen malli vaikuttivat kiinnijäämisten määrään. Myös teon vakavuus saattoi vaikuttaa kiinniottoihin. Kun poliisin resurssit olivat niukat, niin oli priorisoitava vakavimmat rikosepäilyt ensimmäiseksi.

Tutkimissani lehdissä kuten Satakunnan Kansassa kirjoitettiin epäillyistä kieltolainrikkojista aina nimellä. Eniten oli uutisia salakuljetustapauksista. Lehdissä on hyvin vähän mainintoja salakapakoista tai viinatehtaista. Salakuljetus oli todennäköisesti näkyvämpää ja laajemmalle alueelle levittäytynyt sekä yleisempää, kuin viinanpoltto. Alkoholia sai laajasta jakeluverkosta edullisesti ja sitä oli helpompi hankkia, kuin valmistaa itse. Alkoholia oli kieltolain aikana tarjolla enemmän ja helposti sekä edullisesti. Tästä syystä alkoholin kulutus kasvoi.

Kieltolakia rikottiin enemmän kaupungissa kuin maalla. Kaupungeissa valvonta oli tiukempaa ja asutus tiheämpää. Virkavaltaa oli myös kaupungissa enemmän kuin maalla. Saaristossa ja maalla oli mahdollisuus valmistaa viinaa herättämättä suurta huomioita naapureissa tai virkavallassa. Myös viinan myynti ja käyttö olivat syrjäseudulla helpompaa kuin kaupungin kuhinassa. Maaseutu oli Suomessa raittiimpaa aluetta kuin kaupungit, mikä johtui todennäköisesti kieltolakia ennen maaseutujen raitistamispyrkimyksestä.

Suomalaisten paloviinan valmistuksen juuret ovat satoja vuosia vanhat. Paloviinan valmistukseen liittyviä ja epäonnistuneita kieltolakeja on määrätty lukuisia. Vuonna 1866 paloviinan kotitarvepoltto kiellettiin eikä sitä enää sen jälkeen kumottu. Kieltojen syyt ovat olleet viljan säästäminen ruuaksi, köyhyys, valtion kontrollin lisääminen sekä rahvaan kansan ja tilallisten työntekijöiden raitistaminen. Kieltolain aikana viinan valmistus oli tyypillisempää maaseudulla, esikaupunkialueilla ja saaristossa, kuin keskustan lähetyvillä. Kaupungin laidoilla oli vähemmän virkavaltaa ja silminnäkijöitä. Kaupungissa asuttiin tiiviimmin ja alueen vartiointi oli helpompaa.

¹⁶⁵ Pulkkinen 2015, 146-147.

Maaseudulla oli mahdollisuus valmistaa viinaa omassa pihassa tai läheisessä metsikössä. Kaupunkilaisilla oli ahtaat pihat, jotka olivat useimmiten jaettu muiden asukkaiden kanssa. Maaseudulla valmistuksessa tarvittava vilja tai peruna kerättiin omasta maasta. Maapaikkojen pitäjät kävivät viikonloppuisin torilla myymässä omia tuotteitaan kaupunkilaisille. Torikauppiaiden tiedettiin myyvän muden tuotteidensa lisäksi myös pöydän alta viinaa. Kiinnijäädessään olikin helppoa syyttää maalaisia viinan myynnistä ja näin saada oma rikos näyttämään pienemmältä. Saaristossa sai melko rauhassa valmistaa väkijuomia. Viinan valmistukseen tarvittiin toki välineistö ja valmistustuotteet, joiden hankinta oli tehtävä myös salassa. Porissa oli paljon käsityöläisiä, jotka osasivat valmistaa tarvittavia välineitä kuten tynnyreitä ja piippuja. Virkavallalla oli oikeus tehdä kotietsintä, mikäli heillä oli syytä olettaa viinan hallussapidosta.

Viinan kuljetusta tapahtui Porissa merellä, rautateitä pitkin, autolla sekä hevosella. Eniten kuljetusta ilmeni merellä, jossa viinaa hankittiin Suomen aluevesille pysähtyneistä ulkolaisista laivoista. Salakuljetus tapahtui usein öisin, mikä vaikeutti sen valvontaa. Meri oli laaja ja haastava valvottava alue ja yön pimeys sekä salakuljettajien nopeat veneet eivät helpottaneet asiaa. Reposaaressa oli kansainvälinen ja vilkas kauppapaikka, josta ihmiset ostivat ulkomaalaisilta merimiehiltä viinaa. Kalastajat salakuljettivat myös viinaa ja peittelivät kuljettamista kalastajan ammatillaan. Salakuljetuksesta kiinnijääneet menettivät veneensä valtiolle, mikä tarkoitti kalastajalle toimeentulon menettämistä. Kuljetuksesta jäivät kiinni pirtutrokarit ja -rengit mutta järjestäytyneitä rikollisuutta pyörittäneet pirtukuninkaat pysyivät salassa. Viinaa kuljetettiin Reposaaressa ja Mäntyluodon satamista junalla kaupungin keskustaan. Junalla matkustaminen oli edullista ja nopeaa. Laaja kuljetusverkosta ylsi sisämaahan saakka. Järjestäytyneimmät rikolliset kuljettivat autolla juomia ja piilottivat niitä sovittuihin kätköpaikkoihin. Porilaisten ja Tamperelaisten trokarien tiedettiin tekevän yhteistyötä. Suomen alkoholipolitiikka ja janoinen kansa sekä Itämeren maiden alhaisempi elintaso mahdollistivat laajan salakuljetuksen syntymisen. Samankaltaiset syyt teettävät salakuljetusta myös nykyään järjestäytyneenä huumekauppana.

Viinaa myytiin kaikkialla ja sitä oli aina saatavilla. Myyjiä oli torilla, kaduilla, junassa ja satamissa. Juomia ostettiin tippakaupoista, salakapakoista ja pirtutaloista. Väärenettyjä spriireseptejä myytiin kaduilla. Juomia nautiskeltiin kotona, ravintoloissa ja yksityisissä tilaisuuksissa. Kapakoita pidettiin kotona tai yksityisissä tiloissa, mikä edesauttoi niiden syntymistä ja vaikeutti vartiointia. Myös eritasoisissa ravintoloissa oli tarjolla alkoholituotteita.

Kieltolain aikainen Pori oli jakautunut eri yhteiskuntaluokkiin. Huono-osaisille salakuljetus oli lähes elinehto. Lakia rikkoivat silti muutkin kuin köyhimmät, sillä viinan myynnissä saatava lisätulo

oli tervetullutta moniin talouksiin. Vain kaikkein varakkaimmat tyytyivät ainoastaan nautiskelemaan juomia ja mahdollisesti myös tekemään niitä itse. Kieltolain rikkomista ei nähty rikollisena toimintana vertaisyhteisössä. Yhteisö ei puuttunut rikoksiin, joita tapahtui todennäköisesti kaikkien silmien alla. Myös alkoholia oli saatavilla lähes mistä tahansa ja sitä oli edullista ja vaivatonta hankkia. Lain rikkominen oli normaalitilanne. Epänormaaliempaa oli kannattaa kieltolakia tai olla rikkomatta sitä. Ilmiö voidaan nähdä elämäntapana mutta myös kansan sisäisenä ilmiönä. Kieltolain rikkominen yleistyi vuosien mittaan. Kuten alkoholin käyttökin myös lain rikkominen opittiin vertaisyhteisöltä sosiaalisena tapana. Kaupunki tuotti tapoja toimia kieltolainvastaisesti. Meren läsnäololla oli suurin vaikutus rikollisuuden kehitykseen. Meren sijainti kaukana kaupungista taas vaati tuottamaan lisää salakuljetusmuotoja. Tutkimukseni avaa yksilöiden kokemuksia kieltolaista. Ihmisten kertomukset hahmottavat kaupungin luonnetta. Kiinniotetut puhuvat suoraan mutta kukaan ei tiedä puhuvatko he totta. Humaltumista ei pyritty peittelemään. Olisi mielenkiintoista jatkotutkimuksena selvittää kieltolakia rikkoneiden oikeuskäsittelyitä ja rangaistuksia. Tutkimukseen voisi käyttää aineistona oikeuden pöytäkirjoja ja perehtyä kuulustelujen jälkeen pidettäviin oikeuskäsittelyihin ja erilaisiin rangaistuksiin sekä siihen, miten se vaikutti rangaistavan elämään ja yhteisöön.

Lähteet

I Alkuperäislähteet

Turun maakunta-arkisto: Porin poliisilaitoksen etsivän osaston pidätys pöytäkirjat ja raportit 1919–1933.

Satakunnan Museon kokoelmat, valokuva-arkisto

Paikalliset sanomalehtiaineistot (v.1919–1932): <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>
Finna.fi

Selkämeren kansallispuiston ystävät ry ja Merikarvia-seura ry LEADER-hanke ”Merikalastajan sanakirja” Kalastajien haastattelu Haasteltava: Veikko Veneranta A. Haastattelijat: Juhani Mellanoura

II Tutkimuskirjallisuus

Aalto Eeva-Liisa, Santonen Pirja, Kyllönen Matti: *Paikallislehdistön historia*. Kustannuskiila Oy, 1985.

Filpus, Kari: *Alkoholien salakuljetus ja sen valvonta Perämeren rannikolla kieltolain aikana 1919–1932*. Oulu, Oulun yliopiston historian laitos, 2001.

Haanpää, Riina; Raike, Eeva (toim.): *Kertomusten Reposari. Satakunta XXXIII*. Satakunnan Historiallinen Seura, 2018.

Hietaniemi Tuija: *Lain vartiassa Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948*. Suomen Historiallinen Seura, 1992.

Honkanen, Juha: *Juopunut Jyväskylässä, Juopumusrikollisuus ja juopuneena tehdyt rikokset Jyväskylän kaupungissa kieltolakivuosina 1919*. Pro gradu -tutkielma, Historian ja etnologian laitos Jyväskylän yliopisto, 2016.

Häkkinen Antti: *Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939*. Helsinki: Otava, 1995.

Häkkinen Antti: *Kieltolakirikollisuuden sosiaaliset verkostot Helsingissä 1929–30** Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2003.

Kallonen Kari: *Algoth Niska. Salakuljettajien kuningas*. 2014

Lares Jenni: *Alkoholien käytön sosiaaliset merkitykset 1600-luvun länsisuomalaisessa maaseutuyhteisössä*. Tampereen yliopisto, 2020.

Lindman Satu, Koskivirta Anu & Eilola Jari: *Historiantutkimuksen etiikka*, 2017.

Lindroos, Kristian: *Satakuntalainen symposion: Satakunnan Kirjallinen Kerho 1919-2019*. 2019

- Lento Katri & Olsson Pia: *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 2013.
- Oker-Blom Max: *Terveys ja raittius: terveys- ja alkoholioppi kansakouluja varten*. Otava, 1911.
- Peltola Jarmo: *Lama, pula ja työttömyys. Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928-1938*. Tampereen yliopisto. Väitöskirja, 2008.
- Peltonen Matti. *Mikrohistoriasta*. 1999.
- Peltonen M.: *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*. Helsinki: Hanki ja Jää, Tammi, 1997.
- Pulkkinen Jonna: *Kieltolaki. Kielletyn viinan historia Suomessa*. Minerva Kustannus Oy 2015.
- Pullat Raimo & Risto: *Viinameri. Pirtusotaa Itämerellä 1920- ja 1930- luvuilla*. Tammi, 2012.
- Pöytä Toivo, Rannikko Götha ja Reima; *Pontikka. Viisi vuosisataa suomalaista paloviinaperinnettä*. Otava, 1982.
- Rautapuro Leeni: *Huligaaneja ja pamppukaartilaisia: kieltolain kiertäminen ja kontrollointi Saarijärvellä vuosina 1927-1930*. Jyväskylän yliopisto, 2012.
- Saarinen Juhani: *Porin historia III 1809-1939*. Porin Kaupunki, 1972.
- Viljanen Ville. *Purettu Pori*. 2020

III Internetlähteet

- Riihiaho, Anssi. Raportti Reposaaressa asukkaiden haastatteluista keväällä 2007, Porin ympäristötoimisto 11.6.2007, s.15
- Turun Yliopiston Kansatieteen oppiaineen verkkonäyttely suomalaisesta salakuljetuksesta
<https://salakuljetus.wordpress.com/>
- Tullimuseo <https://tulli.fi/web/tullimuseo/tullin-historiaa>
- Satakunnan Museon verkkonäyttelyt <https://www.pori.fi/satakunnan-museo/nayttelyt/verkkonayttelyt/teollisuustyon-jaljilla/1900-1939-lamaa-ja-levottomuutta>
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/01/21/kieltolaki-ja-viinan-salakuljetusralli>
<https://elavamuisti.fi/aikajana/pirtun-osto>
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/05/23/rikostarinoita-historiasta-salakuljettajien-kuningas>
<https://www.maanmittauslaitos.fi/kartat-ja-paikkatieto/kartat/katsele-ja-lataa-karttoja>